

FÜGGELÉK

I. Jeles zabolaiak

BETHLEN MIKLÓS (1642–1716)

Erdély egyik leggazdagabb és legnagyobb múltú családjának sarja 1642-ben született. Apja, Bethlen János, a fejedelemség kiemelkedő politikusa, kancellár és történetíró, aki nagy gondot fordított fiának neveltetésére. Bethlen Miklós Gyulafehérváron, majd Kolozsvárt tanult, ahol Apáczai Csere János tanítványa volt, később bejárta Nyugat-Európát. Tanulmányait Angliában, Hollandiában és Olaszországban folytatta. Megfordult Oxfordban s II. Károly király udvarában. Ezután Párizsban tartózkodott, ahol személyesen találkozott Colbert-rel. Hazaérkezése után bekapcsolódott Erdély politikai életébe. Az irodalmat és a művészetet kedvelő, érzékeny protestáns főurat elismerték, magas állami tisztségeket viselt. A maga által tervezett bethlenszentmiklósi kastélyában számtalan külföldi vendéget fogadott. Zabolán kérte feleségül Kun Ilonát, akinek örökségét, a Basa-udvarházat szintén ő újíttatta fel és szépítette tovább a XVII. század végén.

Bethlen Miklós sohasem titkolta ellenszenvét a Habsburg-ház és a római

katolikus egyház iránt. Huszonkét éves korában éppen Zrínyi Miklós udvarában vendégeskedett, amikor a nagy hadvezér életét veszítette a Muraközben: egy vadkan megölte. Erdély korabeli arisztokratái közül Bethlen őrizte leghűségesebben az önálló és független államiság eszméjét. Jelentős része volt abban, hogy a XVII. század végén az osztrákok Erdélyt mint különálló egységet tagolták be az Osztrák Birodalomba.

1690-ben jelentős szerepet játszott a bécsi udvarban a Diploma Leopoldinum elfogadtatásában, amely Erdély politikai jogállását és belső rendjét szabályozta. Ugyanabban az évben az országgyűlés korlátnokká választja, majd 1692-ben Erdély kancellárjának nevezték ki, 1696-ban pedig grófi címet kapott. Amikor a Habsburgok az erdélyi kancellária székhelyét Bécsbe helyezték át, Bethlen rögtön felismerte, hogy ezáltal voltaképpen Erdély különállóságának és egységének utolsó lehetőségét akarják felszámolni.

A Wesselényi-féle Habsburg-ellenes összeesküvés leleplezése után röpiratban tájékoztatta az európai közvéleményt a magyarországi helyzetről. II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején álnéven emlékiratot adott ki. Egyik elkobzott röpirata miatt 1704-ben hazaárulás vádjával

Rabutin osztrák generális parancsára tartóztatták. Nagyszébenben, Eszéken, majd Bécsben raboskodott. Életútját és Erdély korabeli történetét Önéletleírásában (1708–1710) örökítette meg. Szabadságát 1714-ben nyerte vissza, de akkor már nem kívánczozott haza Erdélybe. Felesége és gyermekei, egymást váltva a császárvárosban laktak vele egészen az 1716-ban bekövetkezett haláláig.

A LEVÉLÍRÓ MIKES KELEMEN (1690–1761)

A magyar prózairodalom első jeles alakja. A zabolai előnevet használó Mikes Pál és Thorma Éva zágoni udvarházában született 1690 augusztusában. Édesapja cselekvően részt vett a Thököly Imre vezette szabadságharcban. A császári seregek 1690. október 25-én a Bodzai-szoroson keresztül Havasalföldre üzték a nemrég megválasztott fejedelmet, Thököly Imrét, akit Mikes Pál is követett. Thököly 1690 késő őszén azzal a feladattal küldte be Erdélybe a háromszéki főembert, hogy onnan verje ki a németeket. Mikes Pál kisebb csapat élén egy novemberi éjszakán rajtaütött a Zágóban lakó, osztrákokhoz hű családokon, többet lemészárolt és kirabolt. A véres események után Mikes visszatért Havasalföldre, ahol a vajda emberei elfogták, s átadták az osztrákoknak, akik különös kegyetlenséggel végezték ki.

A zágoni dúlásban kárt szenvedett családok csakhamar beperelték Mikes

Pál örökösét, Mikes Kelemen, akinek háromszéki vagyona akkor húszezer forint volt, mintegy kilencszáz ökör ára. Mivel a kárvallottak és a meggyilkoltak utódai megnyerték a pert, 1691-ben elkobozták Mikes Pál birtokait. Zágoni jószágát és udvarházát pedig a Szentkereszti család kapta meg.

Mikes Kelemen megözvegyült édesanyja, a kárvallottak folytonos zaklatásai miatt, kisfiával együtt biztos menedéket talált sógoránál, Mikes Mihály zabolai udvarházában, aki szintén a kurucok oldalán vett részt a szabadságharcban. A protestáns hitű Bethlen Druzsina, Mikes Mihály felesége, Bethlen Farkas kancellár és történetíró leánya, pártfogásába vette sógorának árván maradt, református vallású gyermekét.

*Mikes Pál 1685-ös butellája
(2011, Kovács Mária)*

Mivel édesanyja hamarosan újból férjhez ment, mostohaapjának hatására Kelemen áttért a római katolikus hitre. Iskolai tanulmányait így 1702–1707 között immár a jezsuiták kolozsvári gimnáziumában végezte, ahonnan 1707 tavaszán belépett a II. Rákóczi Ferenc fejedelem által kiválasztott száz ifjú erdélyi magyar nemes társaságába. Előbb apródként élt Rákóczi szűkebb környezetében, majd a szabadságharc leverése után a fejedelem bizalmasaként hűségesen követte urát a bujdosásba.

A fiatal Mikes Franciaországban megismerkedett a rokokó irodalom legújabb műveivel. Rákóczit azonban Törökországba is követte, ahol hűséggel kitartott rajongott fejedelme mellett. Kényszerű utazásaik, vándorlásaik és rodostói száműzetésük közben sokat olvasott, élményeit és gondolatait a rokokó stílusban alkotott, *Törökországi levelek* című művében örökítette meg. Ezzel jelentős szerepet játszott a magyar prózanyelv megteremtésében. Amikor élete végén újból leveleket küldhetett Erdélyben élő rokonainak, befejezi Leveleskönyvét. Mikes Kelemen az első hazaküldött levelét 1759. január 5-én címezte meg Zabolán élő rokonának, Mikes Mihály fiának, Mikes Istvánnak. Hálával gondolt háromszéki nagybátyjának és feleségének egykori önzetlen támogatására, és a levélre saját nevét zabolai Mikesnek írta.

KOVÁTS JÓZSEF (1732–1795)

1732-ben született Zabolán. Középfokú tanulmányait Marosvásárhelyen, a Református Kollégiumban végezte. Gróf Teleki Sándor ott ismerte meg a kiváló tehetséggel megáldott székely fiatalembert, akit csakhamar saját fia, Sámuel nevelőjévé választott. Kováts József az ifjú Teleki Sámuellel együtt indult Nyugatra. Így jutott el Bázélbe, ahol Johann Rudolp Iselin, Bernoulli Daniel és Jakob Christoph Beck matematikai, fizikai és filozófiai előadásait hallgatta. Majd 1761-ben Utrechtben, 1762-ben pedig Párizsban folytatta tanulmányait. Habár úti élményeiről naplót vezetett, az elveszett 1849-ben, amikor móc felkelők felgyújtották a nagyenyedi kollégiumot. Azonban fennmaradt mentorának, gróf

Kováts József síremléke a nagyenyedi református temetőben (2010, Rácz Levente)

Teleki Sámuelnek a naplója, s így pontosan nyomon követhetjük útjukat. Levelezésükből kiderül, hogy számos olyan értékes könyvet Kováts József szerzett be különböző aukciókon, amelyek ma a marosvásárhelyi Teleki Téka legértékesebb darabjait alkotják.

Kováts hazatérte után előbb Székelyudvarhelyen volt tanár 1763-tól. Habár 1767-ben meghívták Sárospatakra, a filozófia tanszékre, az erdélyi Főkonzisztórium mégis Nagyenyed felé „térítette”, s így még ugyanabban az évben megválasztották a Bethlen Gábor által alapított kollégium rendes tanárának, ahol elsősorban bölcseletet és matematikát tanított, de ugyanakkor nagy szerepet játszott az új iskolai tanterv kidolgozásában is. II. József osztrák császár uralkodása idején, 1781-ben a református egyház részéről ő vett részt az erdélyi tanügy felügyeletével felruházott vegyes bizottság munkálataiban Nagy-szebenben.

Folyamatosan nagy gondot fordított a Nagyenyedi Református Kollégium adminisztratív ügyeinek elvégzésére, bel- és külkapcsolatainak ápolására. 1769-ben már rektor és tanszékvezető volt. A főiskola igazgatójaként elszántan védelmezte intézményét az abszolutista osztrák kormányzattal szemben. Alsórákosi Bethlen Imre, hídvégi Nemes Ádám, hadadi Wesselényi Ferenc halálára filozofikus tartalmú halotti búcsúztatót írt. Magyarra fordította J. G. Krügero *Elementa philosophiae naturalis* című munkáját, amelyet 1774-ben Kolozsváron nyomtatott ki. *Emlékezet köve* című, ugyancsak Kolozsvárt 1775-ben megje-

lent munkájában Dániel István, vargyasi nemes vitézi tetteinek állított emléket.⁵⁷⁴

Tanárként egészen 1795-ig munkálkodott, majd ugyanabban az évben május 17-én el is hunyt. Nőtlen és takaros ember volt, de még halála előtt vagyonának felét, tizenötezer magyar forintot a nagyenyedi kollégiumnak adományozott, hogy abból vásároljanak jutalomkönyveket a legjobb tanulók számára. Bethlen Gábor alapító fejedelem óta ekkora összeget még senki sem adományozott a nagyenyedi kollégiumnak. Ugyanakkor a tudós professzor testamentumában jelentős összeget hagyott a zabolai egyháznak is, amelyből – végakarata szerint – a mindenkori oskolamester javára földet vásároljanak. Ennek dokumentuma: *„Véttetett október 3-án 1838-ba nagy Enyedi Professor Kovács Josef úr által hagyományozott 300 ezüst magyar forintokból az oskola mester számára 3 darab szántóföld, mellyek közül van az...1-ső A Halom határban a Nagy kőnél, Keletről Prov. Vajna József Méltóságos Gyárfás Miklós úr szolgáló embere, Nyugatról az Andrási Antal Úr földi szomszédságokban 7 vécás... 2-ik A Közepső Határban a Gödrös Utnál, Délről prov. Poson Ferencz Mltgs Gyárfás Miklós Úr szolgáló embere, Északról Gy.K. Csekme Sándor szomszédságokban 7 vécás... 3-ik A Csere Mezejében a Patra nevű Hegy oldalán Délről Prov. Vajna Josef, Északról Prov. Hadnagy Daniel szomszédságokban 6 vécás.”*

Élete és ereje teljében még arról is gondoskodott, hogy tehetséges zabolai fiataalt hagyjon, neveljen maga után.

Messzemenően támogatta unokaöccsének, II. Kovács Józsefnek tanulmányait, külföldi egyetemekre küldte, s voltaképp saját utódját nevelte fel benne. Első Kovács József megrongálódott nagyenyedi sírját 2010-ben a dr. Szász Pál Egyesület újjátta fel.⁵⁷⁵

GRÓF MIKÓ IMRE (1805–1876)

Hídvégi gróf Mikó György és gróf Mikes Borbála fia 1805. szeptember 4-én, a zabolai kastélyban született. Már életében Erdély Széchenyijként emlegették.⁵⁷⁶ Fontos szerepe volt az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1859-es megalapításában. Kolozsvári nyaralóját ennek az intézménynek adományozta, ahol csakhamar elhelyezték az egyesület gazdag

gyűjteményeit, kertjében pedig fűvészkertet létesítettek.

Mikó Imrének döntő szerepe volt abban, hogy az 1849. január 9-én a magyar szabadságharc ellen küzdő erdélyi román felkelők által elpusztított Nagyenyedi Református Kollégium számára új épületet emeltek. A felégetett bibliotéka pótlására saját könyvtárát ajándékozta az iskolának. A sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégium alapítója.

Az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezés után számos fontos közéleti tisztséget töltött be: Magyarország közlekedési minisztere, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, a Magyar Történelmi Társulat, az Erdélyi Gazdasági Egyesület elnöke, az erdélyi református egyházkerület gondnoka.

Gróf Mikó Imre 1876. szeptember 16-án hunyt el, s a kolozsvári Házsongárdi temetőben, a család impozáns kriptájának szomszédságában temették el. Erdély reformpolitikusa hatalmas életművet hagyott maga után. Születésének századik évfordulója alkalmával, 1905. szeptember 4-én a zabolai kastély kertjében országos ünnepséget rendeztek, s a Székely Mikó Kollégium kezdeményezésére szülőházát emléktáblával jelölték meg. A nagyméretű márványtáblát azonban barbár kezek 1949-ben eltávolították a kastély faláról, és összetörték.

A szülőfalu magyar egyházi vezetői közvetlenül az 1989-es romániai események után elhatározták, hogy Mikó Imrének a falu központjában méltó emléket állítanak. 1991. június 1-én hatalmas

tömeg jelenlétében leplezték le Petrovits István Mikó Imrét ábrázoló mellszobrát. 1997. március 15-én sepsiszentgyörgyi értelmiségiek kezdeményezésére Mikó Imre zabolai szülőházának falán elhelyezték a korábbi emléktábla másolatát.

GRÓF MIKES KELEMEN huszárezredes (1820–1849)

Gróf Mikes István és báró Orbán Klára fia 1820. december 3-án született Zabolán.⁵⁷⁷ Tanulmányait Kolozsvárt, a királyi líceumban kezdte, majd rövid ideig Marosvásárhelyen volt joggyakornok. A bécsújhelyi katonai akadémián 1837–1842 között tanult, ezután hadnagyként

a 4. huszárezrednél teljesített szolgálót. Hamarosan félbeszakította katonai pályáját, hazatért Erdélybe, ahol birtokain gazdálkodott. Csakhamar bekapcsolódott az erdélyi magyar fiatal nemek reformmozgalmába, majd feleségül vette gróf Mikó Rózát. 1848 júliusában nagy szerepet játszott az úgynevezett Kossuth, a későbbi Mátyás huszárezred megszervezésében és vezetésében, a magyar forradalommal és szabadságharccal szembefordított felkelők megfékezésében. Kivételes érdemeiért 1848 októberében századossá, hamarosan őrnaggyá, majd novemberben ezredessé léptették elő.

Bem József tábornok vezetése alatt 1849. január 21-én részt vett az erdélyi hadjárat legmerészebb vállalkozásában, Nagyszeben ostromában. Az alaposan megerősített szász város elleni támadást heves tüzérségi párbaj előzte meg, eközben zabolai gróf Mikes Kelemen huszár ezredest egy ágyúgolyó megölte. Holttestét szekéren hazaszállították Zabolára, ahol testvére, Mikes Benedek eltemettette.⁵⁷⁸ Fémkoporsóját a következő felirat díszítette: „A 15-ik Mátyás Huszár Ezred Alakítója és ezredese, gróf Mikes Kelemen, született 1820-ban, elesett a szabadság és nemzetiségért harczolva Szeben ostrománál. Januárus 21-én 1849.”⁵⁷⁹

Mikes Benedek a haza és a nemzet szabadságáért elesett testvérének csakhamar méltó síremléket építtetett. A második világháború végéig az 1848-as honvéd ezredes zabolai sírhelye egyfajta zarándokhely volt, ahol minden év január 21-én és március 15-én emlékmisét tar-

tottak a hős emlékére. 1944 őszén, közvetlenül a szovjet és a román csapatok bevonulása után, a falubeli csöcselék kifosztotta az elmenekült család kastélyát. Az ezredes síremlékét sem kímélték, aranykereső lázukban koporsóját felnyitották és csontjait szétszórták. A meggyalázott és feldúlt síremléket végül is a falu vezetője az 1950-es évek közepén lebontatta, helyét pedig földdel födette. 1997. március 15-én a kastély kertjében kopjafát állítottak gróf Mikes Kelemen, 1848-as huszár ezredes emlékére.

GRÓF MIKES JÁNOS püspök (1876–1945)

A falu méltatlanul elfeledett jeles szülötte. Zabolai gróf Mikes Benedek és a svájci származású Moser Sophie fia.⁵⁸⁰ Gimnáziumi tanulmányait a jezsuiták kalksburgi iskolájában kezdte, majd az Innsbrucki Egyetemen teológiát végzett, ahol 1916-ban díszdoktorrá avatták. 1899. június 29-én szentelték pappá, ezután Gyergyóalfaluban két évig káplán, majd öt évig plébános.⁵⁸¹ 1906 és 1911 között Székelyudvarhely első papja és Udvarhelyszék huszonnyolc római katolikus egyházközségének főesperese. Jelentős szerepe volt abban, hogy Székelyudvarhely főterén felépült a római katolikus főgimnázium új épülete.⁵⁸²

I. Ferenc József császár 1911. november 15-én Mikes Jánost nevezte ki a szombathelyi római katolikus egyházmegye élére. 1912. január 1-jén szentel-

ték püspökké, főpásztori székét pedig január 6-án foglalta el. Alig harminchat évesen kezdte főpapi pályáját. Már működése kezdetén bevezettette a vilányt a szombathelyi székesegyházba, a püspöki palotába és a szeminárium épületébe. Kezdeményezte, hogy Szent Márton hamvait hozzák haza Franciaországból, s ez csakhamar ünnepélyes keretek között meg is történt. Működése alatt húsznál több új plébániát létesített. Szombathelyi püspöki palotáját értékes bútorokkal, festményekkel és műkincsekkel gazdagította. Az egyházmegye elhanyagolt répcseszentgyörgyi nyári rezidenciáját felújította, melyben az első világháború éveiben katonai kórházat rendezett be, ugyanakkor többször is meglátogatta a déli fronton

Mikes János püspöki címere

harcoló magyar csapatokat. Az első világháború végén nem engedte szétszóródni a betegek ápolásában döntő szerepet vállaló irgalmas rendi testvéreket, közösségükből Boda János kanonok segítségével megalakította az annunciáta nővérek rendjét. Támogatta az 1918. november 13-án a magyar királyi uralkodói jogainak gyakorlását felfüggesztő IV. Károly visszatérési kísérletét a megcsonkított Magyarországra, illetve akcióját a magyar trón újbóli elfoglalására.

IV. Károly 1920. áprilisában tartózkodott Szombathelyen, ahol Mikes János püspöki palotájában találkozott azokkal a magyar arisztokratákkal, akik támogatták visszatérését. Abban reménykedtek, hogy a király megakadályozza nyugat-magyarországi birtokaik Ausztriához való csatolását. Aligha lehetett véletlen, hogy éppen akkor tartózkodott Szombathelyen Teleki Pál miniszterelnök, Grant Schmidt, az antanthatalmak budapesti amerikai megbízottja, valamint Wass József prelátus, kultuszminiszter.

A titokban érkezett Károly a püspöki palotából már katonatiszti ruhában utazott tovább Budapestre, hogy Horthytól ott átvegye a hatalmat, de terve végül is nem sikerült.⁵⁸³

Mikes János püspök a két világháború közötti években sokat tett egyházmegyéje fejlődéséért. 1923-ban restauráltatta a szombathelyi székesegyházat, a szeminárium épületét korszerűsítette, legtehetségesebb kispapjait pedig nyugati egyetemeken képezte tovább. 1927-ben az ő elnökletével zajlott a II. egyházmegyei zsinat. Kőszegen fiúinternátust, Zalaegerszegen pedig új templomot és

ferences kolostort építtetett. Fontos szerepe volt abban, hogy Szombathely több új iskolával gazdagodott.⁵⁸⁴

Támogatta a hazai tudomány ígéretes képviselőit, így például döntő szerepe volt abban, hogy a borostyánkői születésű Almásy László Ede már az 1920-as években megkezdhetette afrikai kutatásait. Hozzájárult a kovásznai származású térképész-demográfus Kádár László tudományos munkásságának kiteljesedéséhez is, aki 1933-ban, a negyedik Almásy-expedíció keretében jutott el a Líbiai-sivatagba.⁵⁸⁵

Mikes János püspök, szívbetegségére hivatkozva, 1935. december 31-én lemondott főpásztori székéről, és visszavonult az egyházmegye répcseszentgyörgyi nyaralójába. Közben XI. Pius pápa a nyugdíjba vonult püspököt Selimbria címzetes érsekévé nevezte ki. 1945. március 28-án, közvetlenül az orosz csapatok bevonulásakor halt meg, amikor védtelen embereket oltalmazott. A szombathelyi székesegyházban temették el.⁵⁸⁶

GRÓF MIKES JOHANNA (1911–2008)

Gróf Mikes Ármin és gróf Bethlen Klementina lánya 1911. december 12-én született Budapesten.⁵⁸⁷ Szüleinek zabolai birtokán már fiatal korában tudatosan megkezdte a székely néphagyományok és a népművészeti tárgyak összegyűjtését, különböző események szakszerű fényképes dokumentálását, és az édesap-

ja által kezdeményezett helytörténeti és néprajzi múzeum gazdagítását. A zabolai kastélyparkban álló svájci villában különböző festett bútorokból, régi kerámiákból és textíliákból szakszerű kiállítást rendezett. Ugyanott helyezte el Basa Tamás kúriájának faragott elemeit, könyvszekrényét és székét, valamint a család római katolikus kápolnájában megőrzött, valószínűleg Csíkban készített, késő reneszánsz, faragott és festett oltárt is.

Édesanyjától, gróf Bethlen Klementinától tanult meg szenvedélyesen és szakszerűen fényképezni. Hanna grófnő rendre megőrkítette a zabolai Mikes-kastély és számos más háromszéki udvarház XX. század eleji életformáját, valamint a familia zernyei fűrészüzemének mindennapi életét. 1935-ben félszáz nagyméretű, ma már nagy értékű fény-

képfelvételét a Székely Nemzeti Múzeumnak adományozta. Dokumentum értékű fotóinak művelődés- és művészettörténeti értékét valamint jelentőségét még az a tény is növeli, hogy az általa megőrkített műemlékek, enteriőrök, különböző berendezések jelentős része a második világháborút követő fosztogatások alkalmával nagyrészt elpusztult.

Már az 1930-as években tudatosan arra törekedett, hogy Zabolán megújítsa a polgárosodás hatására fokozatosan eltűnő székely viselet ünnepi változatát. A család szövőműhelyében újra megtaníttatta a fiatal lányokat szövésre, s különböző világi vagy egyházi események alkalmával közelebbi barátnőivel együtt díszes zabolai szöttes ruhában jelent meg. Szintén ő irányította a grófi familia szövőüzemét is, melynek messze földön híres gyapjúszöveit elsősorban Nyugat-Európában forgalmazták. Minden évben gondosan odafigyelt, hogy a szerényebb rendű kisgyermekek karácsony alkalmával meleg ruhát kapjanak télire.

Korabeli román és olasz diplomaták azt terjesztették, hogy a nagyon művelt és gazdag Mikes Johannát Zogu, Albánia királya szándékozott eljegyezni.⁵⁸⁸ 1943. február 27-én a zabolai református vártemplomban kötött házasságot gróf széki Teleki Gézával, Teleki Pál miniszterelnök rendkívül művelt és tudós fiával. Családi, baráti és gazdasági kapcsolatai révén előbb 1939–1940, majd 1944–1945 fordulóján ő is fontos diplomáciai feladatokat teljesített. A második világégés végén férje titokban Moszkvába repült, ahol Magyarország háborúból való kilépésének lehetőségeiről tárgyalt

az akkori szovjet vezetőkkel. Sajnos, a nagy veszélyekkel járó közvetítés nem járt sikerrel, mivel a nyugati nagyhatalmak és a sztálini Szovjetunió vezetői már korábban megtárgyalták és eldöntötték a háború utáni Európa politikai viszonyait és határait. Teleki Géza 1944. december 22. és 1945. november 13. között Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere volt. Amikor a szovjet csapatok által megszállt országban egyre nyilvánvalóbbá vált a kommunista hatalom diktatúrája, kalandos körülmények között, egy szovjet katonai teherautón előbb Bécsbe, majd onnan az Amerikai Egyesült Államokba menekültek, ahol Teleki Géza a Georgetowni Egyetem meghívására geológus professzorként működött.⁵⁸⁹ Mikes Hanna Afrika-kutató és szenvedélyes természettudós fiával együtt 1968 után, feltűnés nélkül, többször meglátogatta családjának háromszéki kastélyát, s a hozzá közelebb álló zabolaiakat. Az 1989-es romániai rendszerváltozás után már rendszeresebben látogatott el falujába. Családjának és faluközösségének örömeire 2005-ben részt vehetett unokaöccsének zabolai esküvőjén is. Első férjének halála után újabb házasságot kötött. Hanna Van Horneként 2008. március 10-én hunyt el Washingtonban. A nagy múltú és történelmi jelentőségű erdélyi grófi család kiemelkedő alakjának hamvait, végakarata szerint, hazahozták Zabolára. A gróf Mikes Hanna hamvait tartalmazó urnát ünnepi istentisztelet keretében, 2008. augusztus 2-án helyezték el a zabolai református vártemplomban.⁵⁹⁰

FEJÉR MIKLÓS (1913–2002)

Neves magyar nyelv és irodalom szakos tanár, tankönyvíró, aki 1913. november 30-án született Zabolán római katolikus székely gazdacsaládból. Elemi iskoláit szülőfalujában, középfokú tanulmányait előbb Kézdivásárhelyen kezdte meg, majd a csíkszeredai római katolikus főgimnáziumban folytatta, majd 1933-ban Brassóban érettségizett. Ugyanabban az évben beiratkozott az I. Ferdinánd román királyról elnevezett kolozsvári tudományegyetem magyar–francia–filozófia szakára.

Már diákkorában bekapcsolódott a Venczel József által vezetett római katolikus kollégiumi mozgalomba. Márton Áron, Erdély római katolikus püspöke nevezte ki a brassói gimnáziumba, majd 1940-től Székelyudvarhelyen tanított. 1941-től Kolozsvárt oktatott különböző gimnáziumokban. Ugyanabban az évben megnősült, Zsögön Zoltán költő-tanár leányát, Zsögön Paulát vette feleségül, akivel 46 évig élt házasságban. 1949-től a kolozsvári magyar tanítóképző főiskola tanára.

Nehéz frontoszolgálat és orosz fogáság után Gazda Ferencsel, Nagy Jenővel, Jócsák Jánossal, Lengyel Katalinnal, Székely Erzsébettel és Antal Árpáddal együtt összeállította a magyar nyelv és irodalom új tanmenetét, és tevékeny részt vállalt több kiváló tankönyv megírásában. 1954-ben Nagy Jenővel együtt kidolgozta a magyar nyelv és

irodalom tanításának módszertanát. Az általuk kimunkált programok és tankönyvek, kisebb módosításokkal, egészen 1989-ig használatosak voltak. 1957-ben elkészítették az első erdélyi magyar irodalomelméleti kézikönyvet, és ugyanebben az évben jelent meg *Magyar irodalomtörténet* című kiadványuk.

Koholt vádak alapján 1959-ben le tartóztatták, és a Securitate bukaresti börtönébe hurcolták.⁵⁹¹ Itt elsősorban a Venczel Józseffel tartott kapcsolatáról faggatták, akit a Márton Áron ellen szervezett kirakatperben először halálra, majd életfogytiglani börtönre ítélték. Kiszabadulása után Fejér Miklós már igen nehezen kapott munkát, nyugdíjazásáig legtöbbet a Kolozsvár melletti Szucság falu iskolájában tanított. A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon számos szócikkének szerzője volt. 1998-ban a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége életműdíjjal jutalmazta.

2002. május 5-én Sepsiszentgyörgyön hunyt el, majd szülőfalujában, Zabolán temették el. A községi könyvtár 2008-ban az ő nevét vette fel. Szabó T. Attila irányításával már az 1940-es évek elején hozzáfogott doktori dolgozatának elkészítéséhez, amelyben Zabola élő és történeti helyneveit dolgozta volna fel. Kutatásainak eredményei azonban csak megkésve jelenhettek meg.⁵⁹² Szülőfalujáról és gyermekéveiről készített vallomásos írása még kiadásra vár.

II. Giorgio Basta katonai összeírása

(1602. augusztus 1.)

Az osztrák császár hűségére esketett zabolai nemesek, lófők és szabad székelek névsorát Demény Lajos kötetéből vettük át.⁵⁹³ A nevek előtt szereplő betűk a következő társadalmi hovatartozást jelölik: N (nobilis, nemes), L (lófő), D (darabont, gyalogos), Z (szabad székel), J (jobbágy).

N. Mikes Sigmond, L. Pal Miklos Gergelj, L. Zabo Jstúan, L. Jllies Gaspar, L. Jllies Jstúan, L. Demes Jstúan, L. Matias Balint, L. Antal Janos Jstúan, L. Kozma Jmre, Z. Mate Peter, L. Kupan Ferenczj, Z. Janos Pal, L. Kúpan Andras, Z. Zabo Miklos, Z. Demes Janos, Z. Cziekne ferenczj, Z. Leöke Mihalj, Z. Sinna Pal, Z. Jakabfj Mihalj, Z. Czieczie Jstuan Jobagj, Z. Kupan Janos, Z. Draga Benedek, Z. Demes Miklos, Z. Demes Leörinczj, Z. Bartos Miklos, Z. Kereztes Jstúan, Z. Veg Janos, Z. Jllies Tamas, Z. Veg Imre, Z. Kúpan Benedek, Z. Bogio Gieorgj, Z. Bogio Jmre, Z. Finna Lazlo, Z. Acziel Janos, Z. Nagj Gergelj, Z. Cziúz Andras, Z. Dobaczj Miklos, Z. Tamas

Andras, Z. Zabo Gergelj, Z. Cziekne Ferenczj, Z. Demes Benedek, Z. Zabo Jstúan, Z. Kupan Demeter, D. Haralj Gieorgj, D. Jakabfj Andras, D. Kereztes Mihalj, Z. Kakas Gieorgj Jobagj, Z. Kakas Jstúan Jobagj, D. Antal Janos Balas, Z. Bogio Janos, Z. Bogio Janos a nagj, Z. Bogio Jstuan, Z. Nagj Mihalj Janos, Z. Nagj Janos, Z. Demeczj Janos, Z. Nagj Janos a nagj, Z. Louáz Benedek, Z. Deak Jstúan, Z. Siko Demeter, Z. Hadnagj Janos, Z. Forgaczj Tamas, Z. Gal Lazlo, Z. Retj Jstúan, Z. Feies Balint, Z. Haina Janos a kisseb, Z. Josa Balint, Z. Leök Jstúan, Z. Koczis Mihalj, Z. Mixan Mihalj, Z. Teörek Jstúan, Z. Haina Janos, Z. Bogati Gieörgj, Z. Bogati Lazlo, Z. Bogati Peter, D. Finna Jmre, D. Finna Peter, D. Matias Jstúan, D. Matias Matias, Z. Bogati Peter, L. Mate Tamas, L. Mate Jstuan, Z. Bizak Jmre, Z. Kouaczj Gergelj, Z. Kerestelj Janos, Z. Zakaczj Mihalj, Z. Louaz Jstúan, Z. Botos Tamas, Z. Kozma Miklos, Z. Barta Andras, Z. Kakas Jstúan Jobagj.

III. Zabolai gyalogok 1604. évi összeírása⁵⁹⁴

Desső Tamas, Chette Ballas, Jles Tamas, Hajda Jannos, Demechy Tamas, Chjuz Andras, Bogatty Petter, Zabo And-

ras, Doboly Myhalj, Chekme Ferency, Crestely Jannos, Zabo Miclos, Louaz Gyorgj, Zabo Balljnt, Gaspar Tamas.

IV. Bethlen Gábor lustrája

(1614. február 17.)

1614-ben a faluban 2 nemest (nobiles), 16 lófőt (primipili), 40 gyalog puszkást (pedites pixidarii), 31 szabadost (libertini), 88 őst- (avitici), 1 konfiskált jobbágyot (confiscatus) és 18 zsellért (inquilini) írtak össze.⁵⁹⁵

Nobiles: Bassa Peter, Mikes Sigmond. No. 2 *Primipili:* Pal Miklos Janos, Nemere Andras, Mate Peter, Mate Balint, Matias Janos, Mate Jstwan, Zeóke Janos, Demes Jstwan, Jlljes Gaspar, Jlljes Jstwan, Jlljes Balint, Jlljes Ferencz, Chiomos Janos, Antal Janos Balas, Kozak Balasnak kis fiaj, Kupan Ferencz meg holt, leania vagion. No. 16. *Pedites pixidarii:* Finna Peter, Petki idejbelj, Finna Mihalj, Petki idejbelj. Jlljes Miklos, Petki idejbelj. Jlljes Tamas, Petki idejbelj. Pincze Gergely, Petki idejbelj. Janos Pal, Petki idejbelj. Matias Jstuan regi Dr., Louon Zolgal. Matias Mikloc regi Dr., Zegin. Mia Zolga. Finna Pal, Petki idejbelj. Cziazar Lazlo regi D. Mate Janos regi. Jakafi (!) Andras regi. Jakafi Mihalj, Petki idejbelj. Kupan Balas, Petki idejbelj. Finna Jmreh, Petki ideibelj. Csekme Ferencz, Petki ideibelj. Czekme Janos, Petki ideibelj. Demes Janos, Petki idejbelj. Kupan Pal, Petki idejbelj. Kozma Ferencz, Petki idejbelj. Kozma Jstuan, Petki idejbelj, puer. Demes Peter puer, regi D. Geórgy Jstuan, Petki ideibelj. Nagy Demeter, Petki idejbelj. Bogati Lazlo, Petki idejbelj. Kozma Miklos, Petki ideibelj. Kozma Jmreh fia, puer, Petki idejbelj. Demes Janos fia, puer, Petki idejbelj.

Balint Kouacz, Petki idejbelj. Haraly Mihalj regi. Georgi Miklos Geórgy, Petki idejbelj. Kereztes Peter, Petki idejbelj. Zabo Miklos, Petki idejbelj. Kereztes Mihalj regi D. Cziazar Mihalj, Petki idejbelj, Zolga. Antal Janos Jstuan regi D., louon Zolgal. Jlljes Peter regi D uolt, meg holt, leania marat. Geóttfi Janos D., Zegin. mia Zolga. Hadnagi Janosnak kis fia. Czekme Ferenczne relicta. No. 40. Az Petkj idejbeljieknek leuelek uagion. *Libertini:* Zabo Janos maior, louon Zolgal. Czekme Miklos. Finna Balas Dra. keózt Zolgalt, liber. Finna Ferencz Drab. keozt Zolgal, liber. Finna Georgi, Drab. keozt Zolgal, liber. Finna Mihalj louon Zolgal. Jakafi Janos. Bogati Miklos puer, Zegin. mia Zolga. Aczel Jstuan czionka. Kupan Andras minor, Zegin. mia Zolga. Balogh Jstuan. Zeóke Mihalj meg holt, lenia vagion. Zeóke Miklos Zegin, mia elbudosott. Kupan Andras maior, louon Zolgal, libertinus. Kozma Janos louon Zolgal, libertinus. Kozma Jmreh louon Zolgal, libertinus. Demes Leórinicz louon Zolgal, libertinus. Demes Georgy. Bpgio Mihalj Zegin. mia Zolgal. Bogio Mate puer. Reti Janos louon Zolgal, libertinus. Bogio Janos. Zabo Jstuan benna. Kereztes Jstuan louon Zolgal, libertinus. Bogio Jstwan. Demecz Peter Zegin. mia Zolga. Zakacz Jakab meg holt, leania marat. Finna Miklos meg holt, leania vagion. Siku Demeter megh holt, leania vagion. Zabo Gergely puer. Finna Andras Zegin. mia Zolga.

No. 31. *Jobbagiones*: Sigmond Géörgy, Basa Peter sellere. Deak Jstuan, Basa Peter Eós Job. Vayda Jstuan, Basa Peter regi Job., Eós. Kakas Géörgi, Mikes Sigmond Eós Job. Zabo Jstuan, Mikes Sigmond regi Job. Zabo Gergelj, Basa Peter Eos Job. Kazoni Mihalj, Basa Peter Job. Vayda Miklos, Basa Peter Eós Job. Forgacz Thamas, Basa Peter Eos Job. Kozma Ferencz, Basa Peter Eós Job. Zurkos Jstuan, Basa Peter Job., Eos. Bartos Janos, Basa Peter Job., Eos. Varga Janos, Basa Peter Job., Eos. Bogati Géörgy, Bassa Peter Job., Eos. Nagi Janos, Bassa Peter Job., Eos. Haraly Jakab, Basa Peter Job., Eós. Nagy Demeter, Basa Peter Eós Job. Leóke Janos, Basa Peter regi Job. Josa Balint, Basa Peter Job. Vegh Janos, Basa Peter Job. Varga Miklos, Basa Peter regi Job. Bechy Marton, Basa Peter sellere. Demecz Mihalj, Basa Peter regi Job., Eos. Czece Jstuan, Basa Peter Job. Keresteli Thamas, Basa Peter Job. Bogati Peter, Basa Peter Eós Job. Zabo Jstuan, Basa Peter Job. Aczel Géörgy, Basa Peter Job. Nagy Gergely, Basa Peter Job. Cziuz Andras, Basa Peter regi Job. Kochis Mihalj, Basa Peter Job. Reti Jstuan, Basa Peter Job. Bartos Balas, Basa Peter regi Job. Deak Gaspar, Basa Peter regi Job. Variu Miklos, Basa Peter regi Job. Zabo Balintne, Basa Peter Job. Kadar Janos, Basa Peter Eós Job. Pincze Jstuan, Basa Peter Eós Job. Thuri Peter, Basa Peter Eós Job. Zabo Janos, Basa Peter Eos Job. Thamas Andras, Basa Peter Eos Job. Bartos Miklos, Basa Peter Eós Job. Zaz Simonne, Basa Peter Eós Job. Bogio Jmreh, Donath Georgy Job. Confiscalt. Louaz Géörgy, Mikes

Sigmond Eos Job. Haydo Janos, Mikes Sigmond Eós Job. Fazakas Jstuan, Mikes Sigmond Eos Job. Kakas Mihalj, Mikes Sigmond Eos. Job. Gall Gaspar, Basa Peter Eos. Job. Gall Lazlo, Basa Peter Eós Job. Zaz Mihalj, Mikes Sigmond Eos Job. Zabad heljen lakik. Nagy Miklos, Basa Peter sellere. Bizak (!) Andras, Mikes Sigmond Eos Job. Bantha Andras, Mikes Sigmond Eos Job. Louaz Benedek, Mikes Sigmond Eós Job. Louaz Janos, Mikes Sigmond Eos Job., minor. Louaz Janos, Mikes Sigmond Eos Job., maior. Louaz Jstuanne, Mikes Sigmond Eos Job. Zakacz Mihaly, Mikes Sigmond Eos Job. Tanka Janos, Mikes Sigmond Eos Job. Bizak Mihalj, Mikes Sigmond Eós Job. Tanka Georgine, Mikes Sigmond Eós Job. Zaz Lukacz, Mikes Sigmond Eós Job. Zaz Géörgj, Mikes Sigmond Eós Job. Zakacz Thamas, Mikes Sigmond Eós Job. Preny Jakab, Mikes Sigmond Eos Job. Zeóke Géörgj, Mikes Sigmond Eos Job. Sozo Miklos, Mikes Sigmond sellere. Pincze Géörgy, Mikes Sigmond Eos Job. Haidu Janos, Mikes Sigmond sellere. Maiz Jstuan, Mikes Sigmond Eós Job. Bogio Georgy, Bassa Peter Job. Sandor Balasne, Basa Peter Job. Draga Benedekne, Bassa Peter Job. Bone Pal, Bassa Peter Eos Job. Nust Peter, Bassa Peter Eós Job. Keóbek Jstuan, Bassa Peter sellere. Demes Mihalj, Basa Peter sellere. Demecz Thamas, Basa Peter sellere. Mehez Jstuan, Basa Peter sellere. Dobacz Miklos, Mikes Sigmond Eos Job. Botos Thamas, Mikes Sigmond Eós Job. Demecz Albert, Mikes Sigmond Eós Job. Kakas Jstuan, Mikes Sigmond Eos Job. Dobacz Mihalj, Mikes Sigmond Eos

Job. Antal Janos, Basa Peter Eos Job. Acz Jstuan, Bassa Peter Eós Job. Acz Georgi, Bassa Peter Eos Job. Antal Janos Georgi, Bassa Peter Eos Job. Acz Jeremias, Bassa Peter Eos Job. Kotro Balas, Basa Peter Eós Job. Nadnagi Georgi, Bassa Peter Eós Job. Zakacz Janos, Bassa Peter Eos Job. Hadnagi Mihalj, Bassa Peter Eos Job. Zaz Janos, Mikes Sigmond Eos Job. Deak Andrasne, Basa Peter Eos Job. Sebestien Miklos, Jlljes Gaspar sellere. Tanko Georgi, Antal Jan. Balas

sellere, hiduegi fi. Nagi Janos, Jlljes Ferencz sellere. Zaz Janos, Jlljes Ferencz sellere, Prasmari fi. Haller Gergely, Reti Janos sellere. Theóreók Janos, Mate Peter sellere. Sigmond Jan., Beldj Kelemen Job., fejedelem feólden lakik. Sigmond Jstuan, Beldj Kelemen Job. Pados Thamasne, Demes Jstuan sellere. Maior Lukaczne, Demes Jstwan sellere. Varadi Mihalj idegen fi, Hadnagi Janosne sellere. Avitici No. 88. Confiscatus No. 1. Inquilini No. 18.

V. Zabolai birtokos földesurak és volt úrbéreseik összeírása 1891-ben

1. Pálfi Dénes volt úrbéresei: a) Kozma György, b) Szabó Józsefné, c) Ilyés Mihály, d) özv. Szabó Elekné, e) ifj. Hadnagy János, f) Nagy Dániel, g) ifj. Kovács József, h) Kerekes Károly, i) Kovács Ádám, j) Kondra János, k) Héjja Mihály l) Nagy Ferencz.

2. Naláczi József volt úrbéresei: a) Kovács József, b) Héjja Péter.

3. Hamar Lajos volt úrbérese: a) id. Harai József.

4. Gróf Klebelsberg Vilmosné volt úrbéresei: a) Bogyó Mózes, b) özv. Kopacz Józsefné, c) özv. Hadnagy Jánosné.

5. Gróf Kun Géza volt úrbéresei: a) Bogyó József és Bogyó Tamás, b) Bogyó János.

6. Bernáld János volt úrbérese: a) Harai Tamás.

7. Kálnoki Sándor, András és János, dr. Bánffy Zsigmond és Kálnoki Jozefa volt úrbéresei: a) özv. Hadnagy Józsefné, b) Hadnagy Zsigmond, c) Csákány István.

8. Vajna Ferencz és Vajna Lajos volt úrbérese: a) László István

9. Zejk Jánosné gróf Teleki Krisztina és Zejk Sándor jogutóda Felszegi Dénesné Zejk Janka volt úrbéresei: a) ifj. Szabó János lanti, b) Szabó Mózes, c) Szabó Antal, d) ifj. Kovács János.

10. Bitai Lajosné gyermekei, Bitai Gergely, Zsófi, Róza, Beta, Márta és Zsuzsa volt úrbéresei: a) ifj. Csákány Elek.

11. Andrási Antal utódai, Bitai Gergely, Zsófi, Róza, Beta, Márta és Zsuzsa volt úrbéresei: a) Csákány Dániel.

12. Andrási Anna utódai, Bitai Gergely, Zsófi, Róza, Beta, Márta és Zsuzsa volt úrbéreseik: a) id. Csákány Elek

13. Gyárfás Lajos volt úrbéresei: a) id. Bende Márton, b) Bende Ferenc, c) ifj. Csákány Mihály, d) id. Bende János, e) id. Bende Mihály fia Ferencz és József.

14. Székely György volt úrbéresei: a) Pozson Ferencz id., b) Hadnagy Ferencz, c) Vajna Antal, d) Pozson Ferencz ifj.

15. Gróf Mikes Benedek jogutóda, gr. Mikes Ármin volt úrbéresei: a) ifj. Harai József, b) Sütő István, c) Bogyó György, d) Hegyeli Zsigmond, e) özv. Szakács Jánosné, f) Varga Ferenczné, g) Tarcsi Mózes, h) Fejér Lajos, i) Csákány József ákini, j) Hadnagy Ignáczné, k) Biszak László, l) Barti András, m) Gábor Elek, n) özv. Szabó Ferenczné, o) Varga János Mária, p) legifj. Hegyeli Ferencz, q) Pila József, r) ifj. Hegyeli József, s) Hegyeli József, t) Moguly György és János, u) Fejér Mihály, v) özv. Szakács Simonné, w) Szász József, x) özv. Hegyeli Andrásné, y) özv. Csiki Jánosné, z) özv. Hegyeli Jánosné, aa) özv. Szakács Józsefné, bb) Varga Ferencz babos, cc) Bagoly Józsefné, dd) Sütő Mihályné, ee) Szakács Mihály.

16. Miskolczy László utóda Miskolczy Vilmos volt úrbérese: a) Sütő Ferencz utóda János.

17. Henter János földesúr jogos birtokos Hadnagy Károly volt úrbérese: a) Hajnal Jánosné.

NEMES BIRTOKOSOK: 18. Aczél András, 19. Aczél Zsigmond, 20. Arros Ferencz ifj., 21. Arros Ferencz id., 22. Arros János, 23. Arros József, 24. Ba-

goly János, 25. Balog Ádám ifj., 26. Balog Antal ifj., 27. Balog Dániel, 28. Balog Dénes utódai, 29. Balog Elek, 30. Balog Ferencz id., 31. Balog Ferencz ifj., 32. Balog Imre, 33. Balog János id., 34. Balog László, 35. Balog Mihály Ádámé, 36. Balog Mihály Józsefé, 37. Balog Tamás, 38. Baróthi Antal, 39. Baróthi József és János, 40. Bende Elek, 41. Bende János Jánosé, 42. Bende József Jánosé, 43. Bende József Kovács, 44. Bitai Bénéiam, 45. Bogyó Miklós, 46. Borbé Mihály, 47. Csákány Zsigmond, 48. Császár Ádám, 49. Császár Elek id., 50. Császár Antal, 51. Császár Elek ifj. ut., 52. Császár József molnár, 53. Csekme Ádám, 54. Csekme Dénes Józsefé, 55. Csekme Dénes Dénesé, 56. Csekme Elek, 57. Csekme Ferencz utódai, 58. Csekme József Ferenczé, 59. Csekme József Dénesé, 60. Csekme Károly, 61. Csekme Lajos hegym., 62. Csekme Mihály Mihályé, 3. Csekme Mihály Lajosé, 64. Csekme Mózes, 65. Csekme Rákhel, 66. Csekme Sándor, 67. Csekme Tamás utódai, 68. Csekme Zsigmond id., 69. Csekme Zsigmond ifj. utódai, 70. Csiki József, 71. Csiki Mihály, 72. Deák Ferenczné, 73. Deák András, 74. Debreczi Ferencz, 75. Demény István, 76. Demes Boldizsár, 77. Demes János, 78. Demes Mihály, 79. Demes Zsigmondné, 80. Demeter Imréné, 81. Fejér János, 82. Fejér Mihály ifj., 83. Finna Áron utóda, 84. Finna Dénes, 85. Finna Elek, 86. Finna Ignácz ifj., 87. Finna Ignácz utóda, 88. Finna János ifj. ut., 89. Finna Józsefné id., 90. Finna József Józsefé, 91. Finna Juliánna, 92. Finna Lajos Terézé, 93. Finna László, 94. Finna Mihály, 95.

Finna Mihály ifj., 96. Gál József, 97. Gál Lajos, 98. Gál Rozália árva, 99. Gérics Antal, 100. Gérics Sári, 101. György Antal alsó, 102. György Antal felső, 103. György Boldizsár, 104. György Dénes Jánosé, 105. György Domokos, 106. György Ferencz Ferenczé, 107. György Gergely, 108. György János id. utóda, 109. György János ifj. felső, 110. György János Jánosé, 111. György László ut., 112. György Lázár, 113. György Sándor id., 114. György Sándor ifj., 115. György Tamás, 116. György Zsigmond id., 117. György Zsigmond ifj., 118. Hadnagy Ádám ifj., 119. Hadnagy Antal Jánosé, 120. Hadnagy Antal László, 121. Hadnagy Borbála Ferenczé, 122. Hadnagy Dénes, 123. Hadnagy Elek ifj., 124. Hadnagy Ferencz Kovács, 125. Hadnagy Gyula, 126. Hadnagy Imre, 127. Hadnagy János Ádámé, 128. Hadnagy János dr. utóda, 129. Hadnagy János Józsefé, 130. Hadnagy József Józsefé, 131. Hadnagy József Eleké, 132. Hadnagy Károly, 133. Hadnagy Károly Ferenczé, 134. Hadnagy Lajos, 135. Hadnagy Lajos Jánosé, 136. Hadnagy László, 137. Hadnagy Péter Frcz., 138. Hadnagy Tamás, 139. Harai Ferencz petőf., 140. Harrai Róza Arros Ferenczné, 141. Héja József tanító, 142. Jakabfi Ádám, 143. Jakabfi József, 144. Jakabfi Pál, 145. Jakabfi Tamásné, 146. Keller Károly, 147. Kerekes Károly, 148. Keresztes Antal id., 149. Keresztes Antal ifj., 150. Keresztes Dénes, 151. Keresztes Elek, 152. Keresztes Imréné, 153. Keresztes István ut., 154. Keresztes János ifj., 155. Keresztes János szabó, 156. Keresztes János Józsefé, 157. Keresztes Zsigmondné, 158. Kondra

János id. oláh, 159. Kondra Mihály Mihályé, 160. Kondra Mihály szakács, 161. Kónya Antal, 162. Kónya Elek utóda, 163. Kónya Elek Józsefé, 164. Kónya János Józsefé, 165. Kónya József Józsefé, 166. Kónya József alsó, 167. Kónya Lajos Lajosé, 168. Kónya Lajos Zsigái, 169. Kónya László, 170. Kónya Viktória, 171. Kónya Zsigmond, 172. Kovács Ádám alsó, 173. Kovács Bálint, 174. Kovács Antal Antalé, 175. Kovács Borbála, 176. Kovács Dénes Antalé ut., 177. Kovács Dénes Jánosé ut., 178. Kovács Dénes fazakas, 179. Kovács Dénesné ut., 180. Kovács Éva néma, 181. Kovács Ferencz Mózesé, 182. Kovács Ferencz szabó, 183. Kovács Imre, 184. Kónya Mihály, 185. Kovács József Antalé, 186. Kovács József Jánosé, 187. Kovács József kádár, 188. Kovács Károly, 189. Kovács Lajos ifj., 190. Kozma Ádám, 191. Kozma Antal, 192. Kozma Dénes ut., 193. Kozma Dénes Lajosé, 194. Kozma Elek, 195. Kozma Ferencz Józsefé, 196. Kozma Ferencz Lászlóé, 197. Kozma Ferencz tarcsi, 198. Kozma Ferencz timár ut., 199. Kozma János utóda, 200. Kozma János Jánosé, 201. Kozma József fekete, 202. Kozma József Jánosé, 203. Kozma József közmezei, 204. Kozma Lajos ifj., 205. Kozma Mihály felső, 206. Kozma Lajos Lajosé alsó, 207. Kozma Mihály alsó, 208. Kozma Mihály Gáboré, 209. Kozma Mihály Józsefé, 210. Kozma Miklós utódai, 211. Kozma Sándor, 212. Ladányi György, 213. Lunáci Antal hagy., 214. Mátyás Elek utódai, 215. Mátyás János, 216. Mátyás József, 217. Máté Jánosné, 218. Márkos Lajosné, 219. Molnár Antal, 220. Molnár József

Dénesé, 221. Molnár József Józsefé, 222. Molnár Mihály, 223. Nagy Antalné Kádár, 224. Nagy Ferencz Danié, 225. Nagy János, 226. Nagy Károly, 227. Nagy Mihály Danié, 228. Nagy Tamásné, 229. Német Elek, 230. Német Ferencz, 231. Német József utódai, 232. Német József ifj., 233. Német József legifjabb, 234. Német Mihály, 235. Orbán József, 236. Orbán Lajos, 237. Orbán Tamás utódai, 238. Pál József, 239. Péter Ferencz, 240. Péter Zsigmond, 241. Rácz Ferencz, 242. Rémán Antal, 243. Rémán Zsigmond, 244. Szabó Elek utódai hegym., 245. Szabó Dénes, 246. Deák Lajos, 247. Szabó János ut. kutnál, 248. Szabó János lanti, 249. Szabó József, 250. Szabó Máris Eleké, 251. Szabó Mihály ut. Nagy Gergely, 252. Szász András Jánosé, 253. Szász Ferencz Józsefé, 254. Szász János ifj., 255. Szász József alsó ifj., 256. Szász József felső ut., 257. Szász Lajos, 258. Szőke Ádám id., 259. Szőke Ádám ifj., 260. Szőke Antal alsó, 261. Szőke Antal felső ut., 262. Szőke Ferencz, 263. Szőke János ifj., 264. Szőke József, 265. Szőke Lajos, 266. Szőke Tamás, 267. Szőke Zsigmond, 268. Vajna Elekné, 269. Váradi Antal, 270. Zsidó Albert, 271. Zsidó Antal, 272. Zsidó Dénes, 273. Zsidó Ferencz ut., 274. Zsidó Ferencz Antalé, 275. Zsidó György, 276. Zsidó Ignác, 277. Zsidó Imre, 278. Zsidó Károly, 279. Zsidó Lajos, 280. Zsidó Mihály ifj., 281. Zsidó Sámuel, 282. Zsidó Tamás ifj., 283. Deák András, 284. Kovács Árpád, 285. Kovács Lajos Jánosé, 286. Mátyás Lajos, 287. Szőke Antalné Keresztes Róza, 288. Arros János András, 289. Bodó

Endre, 290. Borbé Ádám, 291. Borbé János, 292. Finna József ifj., 293. Zsidó Sándor, 294. Nagy Sándor, 295. ifj. Balog Mózes ut., 296. Balog Mária Samué, 297. Pap Ferencz, 298. Kovács Mihály, 299. Kovács Borbála Lajosé, 300. Mátyás Elek, 301. Szilvási Vidot, 302. Kovács József Józsefé, 303. Szabó Ágnes Kónya Lajosné, 304. Kovács Sámuel Dénesé, 305. Kovács Anna Dénesé, 306. Kovács Ágnes Dénesé, 307. Zsidó Miklós, 308. Kónya Albert Lajosé, 309. Kónya Károly Lajosé, 310. Kónya Dénes Lajosé, 311. Kónya Ferencz Jánosé, 312. Paltán Zsigmond, 313. Kozma Elek Eleké, 314. Kovács Imre Jánosé, 315. Császár Sándor, 316. Baróti Antalné árvái, 317. Biszak Mihály, 318. Jakabfi Lajos, 319. György Ferencz Jánosé, 320. Mátyás Elek Jánosé, 321. Kozma Anna Miklósé, 322. Kozma György Dénes, 323. Opra Gergely, 324. Hadnagy Ferencz kovácsé, 325. Arros Jánosné Szőke Anna, 326. Lőrincz István, 327. Finna Antal Ignác, 328. Szabó János Jánosé, 329. Hadnagy Domokos, 330. Szakács Ferencz Terézé czipész, 331. Kovács Ferenczné, 332. Hadnagy Mária, 333. Jakabos Andrásné György Borbára, 334. Kovács József Jánosé, 335. Kovács Samu és Kovács Ferencz, 336. Pozsony János Ferenczé, 337. Hadnagy Károly és a Máté Pál havasban levő birtokos társai, 338. Hadnagy Károly és a Keresztesek havasában levő birt. társai, 339. Hadnagy Károly és a Koróbércz erdőbeli birtokos társai, 340. Harai Tamás, 341. Harai Lajos, 342. Pásztor Lajos, 343. Szabó Domokos Józsefé.

VI. A falu lelkipásztorai

REFORMÁTUS LELKÉSZEK:

A vártemplomban szolgáló lelkészek lajstromának első változatát Kónya Gábor állította össze, aki 1920–1925 között volt Zabolán református pap. A névsort a református egyház helybéli levéltárában találtuk meg, azt egészítettük ki napjainkig.

1. Petrus Szamosközi (Szamosközi Péter), 1602-től sub tyranniae Bastae.

2. Stefanus Szabó (Szabó István Kézdivásárhelyi) 1625–1635 között.

3. Stefánus Keresztes (Keresztes István), 1635-ben itt működött.

4. Stefánus Jenei (Jenei István) tíz éven át szolgált a zabolai reformátusokat.

5. Stéfánus Eszéki (Eszéki István) papsága idején, 1644-ben öntötték Basa Tamás harangját, előbb Kézdivásárhelyre kérték, majd Kolozsváron első pap.

6. Johannes Rozgoni (Rozgonyi János), Székről hívták Zabolára, majd innen Kolozsvárra távozott.

7. Paulus Letenyei (Letenyei Pál), Zabolán hunyt el.

8. Petrus Pécsi (Pécsi Péter) 1695 patronorum turbatus, mortus in Zágón.

9. Paulus Szalacsi (Szalacsi Pál) Zabolán halt meg 1702-ben.

10. Johannes Berzéta (Berzéta János). Zabolán 1702–1709 között szolgált, majd Károlyfehérvárra hívták első papnak, s majd nyolc év múlva ugyanott tanár.

11. Beniamin Almásy (Almási Bénéám). Marosvásárhelyről érkezett

1710-ben, majd innen 1715-ben Fehérvárra távozott.

12. Mikhael Szt. Anna (Szentannai Mihály) 1716–1756 között szolgált Zabolán, segédlelkésze a pákai Baló pap volt.

13. Franciskus Csutak (Csutak Ferencz) 1757-be érkezett községünkbe. Mivel a romokban heverő egyházi épületeket minél előbb rendbe akarta hoztatni, híveinek tűrőképességét próbára tette. 1766-ban már nem marasztották meg papnak, s innen Zágónba távozott.

14. Bede András 1766-ban szolgált itt.

15. Bodor Mátyás 1768-ban csak ideiglenesen működött Zabolán.

16. Matheusz Keresztes (Keresztes Máté). Alsórákosról hívták ide 1768-ban, s még ugyanabban az évben Kézdivásárhelyre távozott.

17–18. Kovács Zsigmond és Zsigrai Miklós. Mindketten 1768-ban csak ideiglenes minőségben szolgáltak.

19. Pál László. A Barátoson született lelkipásztor előbb Bürkösön szolgált hét éven át, ahonnan 1769-ben hívták Zabolára, s itt 34 éven át dolgozott, egészen 1799-ig.

20. Kovács János. A Bikfalván született lelkipásztor 1799–1804 között volt ideiglenes pap Zabolán.

21. Sámuel Biró (Biró Sámuel) 1804–1809 között szolgált helyben, majd innen Köpeczre hívták.

22. Mihály Elek káplánként működött 1810-ben.

23. Erődsi Bálint 1810–1839 Bodokról jött ide.

24. Lukácsfi Lajos. Már Erődsdi Bálint mellé meghívták Martonfalváról káplánnak 1839-ben. Innen 1848-ban előbb Marosvásárhelyre, majd Baczonba vitetett.

25. Csákány József. A zágoni származású lelkész Dombosról (Voldorfból) érkezett, s 1848. augusztus 27-étől egészen az 1888. január 3-án bekövetkezett haláláig szolgálta közösségét.

26. Földes György. A zágoni származású pap 1876–1881 között Marosújváron, 1881–1888 között Papolcon, 1888-tól 1916 -ig Zabolán lelkész, közben 1886 és 1910 között egyházmegyei főjegyző volt. 1916. január 1-jén nyugdíjba vonult.

27. Havadtői Sándor 1616–1919 között szolgált községünkben, majd Kovásznára hívták.

28. Kónya Gábor 1920–1925 között működött a faluban, innen Nyíregyházára hívták vallástanárnak. A zabolai lelkészek névsorát eddig (a 28. számig) ő írta.

29. Dr. Szemethy Géza 1925. február 1-jétől április 1-jéig helyettes, majd április 1-jétől egészen 1926. október 31-ig rendes lelkész. Zaboláról Borosjenőre távozott rendes lelkésznek.

30. Lisznyói Bedő Béla. 1927. augusztus 25-én választották meg, és szeptember 25-én iktatták be. Innen 1937-ben Szászvárosra távozott.

31. Abrudbányai Fikker Ferenc. Zabolára Páváról hívták 1937. május 1-jén. Itt dolgozott egészen 1969. november 27-én bekövetkezett haláláig. A lelkészt

bebörtönzése idején 1949 júniusától Szőke Miklós (pávai pap), Kónya Ferenc harmad éves teológus, majd Lőrincz János segédlelkész helyettesítette 1950–1952 között. Fikker Ferenc csak kiszabadulása után, 1952. december 1-től térhetett vissza zabolai gyülekezetéhez.

32. Keresztes István, már Fikker Ferenc betegsége idején, 1968–1970 között beszolgáló lelkész.

33. Pásztori Tibor Endrét, 1970. július 2-án iktatták be Zabolán. Harmincöt év szolgálat után, 2005. április 1-én helyeztek nyugállományba. Utána pár hónapon át Marosi Károly, dálnoki, majd Tamás Endre Ottó, márkosfalvi lelkész szolgált be ideiglenesen.

34. Beke Tivadar 2005. szeptemberétől szolgálja a zabolai református gyülekezetet lelkész feleségével, Beke Borókával együtt.

RÓMAI KATOLIKUS PLÉBÁNOSOK

Ujlaky János 1922–1951, Szilveszter Sándor 1951–1955, Labud Antal 1955–1980, Bartalus Zoltán 1980–2004, Fekete Tamás 2004-.

ORTODOX PÓPÁK

Gheorghe Rusu 1930–1940, Aurel Babici 1941–1944, Romulus Ciora 1944– 1978, Pop Dan Posna 1979–1990, Ioan Bercu 1990-.

VII. Zabola helynevei

A függelékben közölt helyneveket Fejér Miklós közleményéből vettük át.⁵⁹⁶ A helynevek mellett a következő rövidítéseket használjuk: e: erdő, f: forrás, gyü: gyümölcsös, h: híd, k: kaszáló, ke: kert, p: patak, r: rét, sz: szántó, ti: tisztás, u: utca, v: völgy.

A BELTERÜLET HELYNEVEI:

Asóucca, Alszeg, Árvaház, Biszak Mihájnál, Borsikás, Cigányok, Cigányokkuttya (f), Debrecikert (ke), Debrecimalom, Dariék, Dariékut (u), Felszeg, Felszegipázsint, Felszegiucca (u), Gagyaszár ucca (u), Giépház, Gödrös ucca (u), Gyárfáskert (ke), Gyárfásmalom, Györgyök uccája (u), Halastuó, Halottakhiggya, Hegymege, Hegymegipázsit, Hegymegi ucca (u), Hidekház, Jakafiak, Jövevények temetője, Kanceláriakert, Katuólikus temető, Kádármalom, Keresztes Mihájnál (u, e), Keresztesek uccája (u), Kertiéskert (ke), Kicsihalastuó, Kicsi ucca (u), Kotákvára, Kovácpénctárnok uccája (u), Középső ucca (u), Közmező, Major ucca (u), Maki ucca (u), Mónárok, Mónárokkuttya (f), Natyhíd, Nagyut (u), Nagy ucca (u), Nagy Vilma kertye (ke), Rományok uccája (u), Románytemplomnál, Óprák uccája (u), Pataktiérség, Paltánkert (ke), Perdimalom, Pihenő, Piroscsepesz, Porond, Porond ucca (u), Pozsommónár, Pozsony uccája (u), Pozsonyok uccája (u) Réformátus temető, Siétatér, Sokadalomkert (ke), Sokadalomkert uccája (u), Szabókert (ke), Talejány uccája (u),

Tréfamalom, Tüsó ucca (u), Vasút ucca (u). (Összesen hetven belterületi helynév.)

A KÜLTERÜLET HELYNEVEI:

Alsóbalázstója (e), Asócsihányos (e), Asófarkafenyűő (e), Asógerevüőgye (e, v), Asógerevüőgyekuttya (f), Asógerevüőgyepusztája (e), Asókánokiszégelet (r), Asókijárás, Asómikesuttya (e), Asónádistuó (e), Asópusztá (ti), Asótekeredűő (ti), Asótönkányó, Asóutválaszpusztája (ti), Aratás (e), Aratáspusztája (ti), Bagojtag (sz), Bagojuttya (e), Bakara (e), Bakarabesőlapossa (e), Bakarafarka (e), Bakaraküőlapossa (e), Bakarauódala (e), Bakarapataka (p), Bakszar (e), Bakszarkuttya (f), Bakszarapataka (p), Balatonszeg (sz), Barátok (e), Barátokfarka (k), Ballang, Ballanguódal (e), Basaasztala, Basakuttya (f), Basakuttyavüőgye (v), Basauttya, Baszka (p), Baszkamart (e), Baszkauttya, Bányalapos (e), Bányalaposkuttya (f), Bányalapospataka (p), Becsekvágás (e), Besüőjákótója, Besüőkarjasvüőgy (e, v), Besüőluókasár (e), Besüőszálás (ti), Besüőváluskut (f), Biró Antal uttya (e), Birtalan (r), Boc (sz), Borkató (sz, r), Borkut (sz), Borkutárka (p), Borkutdombja (sz), Borkuthiggya, Borvizárok (p), Bófuttya (e), Bófuttyasásossa (e), Buzakölesuódal (e), Bikk (e), Bikkfarka (e), Cigányokkuttya (f), Csatornás (e), Csatornáskuttya (f), Csatornásuódal (e), Csatornáspataka (e, p), Csatornástetüő, Csákányfalva (sz), Csekme (e), Csekmeifüveny (ti),

Csekmeiut, Csekmeuttya (sz), Csekmetartomány (sz), Csemetekert (e), Csemetéskert (ti), Cseredomb (e), Csere-mezeje (sz), Cigámpatak (p, e), Csipkiés (sz, k), Csorgó (f), Csorgóárka (v), Csorgópatak (p), Csuórémart (e), Csuórémartuódal (e), Csórémartpusztája (ti), Csuókaház (e), Csuókaházkuttya (f), Csuókaházipusztája (ti), Csubukkuttya (f), Csusztatuó, Darvas (sz), Dánkosára (sz), Deferenciás (e), Deferenciásuódal (e), Deferenciáspatak (p), Deferenciáspataka (p), Deferenciásrész (e), Demeske (e), Demeskefárka (e), Demeskekuttya (f), Demeskelapája (v), Demeskeszáda (e), Demestag (sz), Demeterpatak (p, e), Diélő (sz), Diményszegelet (r), Disznyókasár (e), Disznyókasárpatak (p), Dobroszláv (e), Dobroszlávnnya (e), Dobroszlávuódal (e), Dobroszlávpataka (p), Dobroszlávpusztája (ti), Dobroszláv-teteje (e), Dökkert, Dullóros (e), Dullóroskuttya (f), Elősár (r), Elősárhiggya, Ereszkedüő, Eruőskijáró, Erüősuódal (e), Eger (ke), Egreslapossa (e), Egresnyaka (e), Egresszáda (e), Légethegye (e), Légethegyepataka (p), Élesarr (e), Élesarpataka (p), Léneskesfenyüő (e), Léneskesfenyüőkuttya (f), Ércembikk (e), Évamajor, Farkasfenyüő (e), Farkasfenyüőkuttya (f), Farkaló (e, ti), Farkalópusztája (ti), Farkashalom (r), Farkaslik (e), Farkastüőgy (sz), Fajluódal (e), Feketehalom (e), Feketehalompusztája (ti), Feketetó (e), Feketeügy, Fesőbalástuója (e), Fesőcsihányos (e), Fesőfarkafenyüő (e), Fesőgerevüőgye (e), Fesőgerevüőgyekuttya (f), Fesőgerevüőgyepusztája (ti), Fesőkálnokiszegelet (r), Fesőkijárás, Fesőmikesuttya (e), Feső-

nádistuó (e), Fesőnádistuópusztája (ti), Fesőtekeredüő (ti), Fesőtönkányó, Fesőutválasz (e), Fesőutválaszipusztája (ti), Felszegierüősuódal (e), Finácház (e), Forróto (sz), Forrótoúttya, Füődbánya (e), Füőthid (e), Füőthidpusztája (ti), Füőthidsátéja (e), Füveny (e), Füveny-kuttya (f), Füvenypusztája (ti), Füvenyes-lapos (e), Füvenyeslapospataka (p), Főtiszpatak (p), Furiézipusztája (ti), Furiézipusztája kuttya (f), Furiéiztelep (sz, k), Galambszegelet (r), Galambsziék (r), Gálpataka (p), Gálvápája (e), Gálvápájakuttya (p), Gálvápájpusztája (ti), Gázkut (f), Gelenceiut, Gerendabíerc (e), Gerevüőgye (e), Gémes (sz), Górr (e), Górrnyaka (e), Góruódal (e), Górpataka (p), Górrponkja, Górrpusztája (ti), Górrsikló (e), Gödrösu, Gróffiókó (e), Gyárfásnyire (e), Gyepü (e), Gyepü-pataka (p), Gyepüsásossa (e), Gyepü-teteje (e), Gyepüúttya, Gyükeres (e), Gyükereskuttya (f), Gyükeresuódal (e), Gyükerestetüő (e), György Káruj tagja (sz), György László tagja (sz), Gyujtóskut (f), Gyümölcsös, Hadnagy Káruj erdeje (e), Hadnagy Káruj tagja (sz), Hajduponk (r), Hajnal tanya, Halom (sz), Halomeleje (sz), Halomfarka (sz), Halomkert (sz), Halomkert szegelete (k), Halommege (sz, k), Halommegeuttya, Halommezeje (sz), Halomuódal (sz), Halomréve (sz), Halomréveszegelete (k), Halomuttya, Hanc (e), Hancuttya (f), Harajosnyaka (e), Határrut, Hatojkai malomszegelet (r), Hatökrös (sz), Hármashatár (e), Hármashatárkuttya (f), Háromlábukut (f, e), Hácscópuszta (ti), Hegyelihányása (e) Hegymegiküőbánya, Hegymegipatak (p), Hiétforrás (f, e), Hidekkut (f, e),

Hidegkutvüőgye (p, v), Hintófa (e), Huódvilág (e), Homposkut (f), Horgas (sz), Hosszag (sz, k), Hosszuláb (sz), Emre Péter (e), Isztiri (e), Isztirikuttya (f), Isztirilapossa (e), Isztiripusztája (ti), Jakafiak (e), Jakpavasa (e), Jakapavaspusztája (ti), Jákó (e), Jákópataka (p), Jákopusztája (ti), Jákótuója, Jánoszs Dávid gyára, Jánosuttya (e), Jánosuttyakuttya (f), Jánosuttya vüőgye (v), Kaboladiélő (e), Kaboladiélő esőpusztája (ti), Kaboladiélő hátúsópusztája (ti), Kaboladiélőuódala (e), Kaboladiélőréve (e), Kaján (e), Kajánkuttya (f), Kalóc (r, sz), Kalócláb (r), Kapálás (e), Karjasvüőgy (e), Karjasvüőgypataka (p), Kasárpuszt (e), Kaszuttya (e), Kápolna (e), Kápolnakuttya (f), Kápolnapusztája (ti), Kárászhegye (e), Kárászhegyemege (e), Kecskecsorgó (f, e), Kecskerágó (e), Kecskerágókuttya (f), Kecskerágópataka (p), Kecskerágóvüőgye (v), Kecsketiér (e), Kecsketiérpataka (p), Keregbikk (e), Keregbikfarluója (e), Keregbikhomloka (e), Keregbikkuttya (f), Keregbikpusztája (ti), Keresztárka (sz), Keresztesekhavasa (e) Keresztesekhavasa pusztája (ti), Kereszteseknyire (e), Kertajja (sz), Kényszer (sz), Kiétkutuódala (e), Kiétutválaszköze (e, ti), Kicsimezüő (k), Kicsimezüőcske (k), Kicsinyir (e), Kicsipuszt (ti), Kiégylík (e), Küsiél (e), Küsiélérüösse, Küsiélpataka (p), Küsiéltója (e), Küsharaj (e, sz), Küsharajkuttya (f), Kűsnyil (r), Kistiér (e), Kistiérkuttya (f, e), Kisvontatuó (e), Komondóház (e), Kopacerüőse, Kopacifüveny (ti), Kopacinyáros (e), Kopacinyáros pusztája (ti), Kopaciu, Kovácskakuttya (f), Kovács Miklós kiénnya (e), Kovácspataka (p),

Könyabiró tagja (sz), Kóróbiérc (e), Kóróbiérckuttya (f), Kóróbiércnyaka (e), Kóróbiércuódala (e), Kóróbiércpusztája (ti), Kóróbiércputnája (e), Kökiényszer (sz), Köleskert (e), Kűpűskut (f), Körtebokor (sz), Kűsűcske (e), Kűsűcskevüőgye (v), Kűveskut (f), Kűszhetynyaka (e), Kűszhetynyakapusztája (ti), Kűszhetynyaka pataka (p), Kűzepsűőharapiégés (e), Kűzepsűőhatát (sz), Kűzepsűőkijárás (u), Kűszpatak (p), Kűszpatak mellett (sz), Kűőbánya, Kűőgrádics (e), Kűestálónál (sz), Kűősziklaut, Kűőszöktetűő, Kűőbalástuója, Kűőbalástókuttya (f), Kűőbalástópustája (ti), Kűőjákótuója, Kűőkarjasvüőgy (e), Kűőluókasár (e), Kűőmeredek (e), Kűőpuszt (ti), Kűőszálás (ti), Kűővåluskut (f), Lakóca (e), Lakócafarka (e), Lakócakuttya (f), Lakócaponkja (ti), Lakócapusztája (ti), Lakócatuója, Lapjas (e), Laposbikk (e), Laposbikkuttya (f), Lászlómogyoruóssa (e), Lászlómogyoruóssakuttya (f), Leveleshegy (e), Leveleshegypusztája (ti), Luci (e), Lűget (sz), Lűgetajja (sz), Lűgetfarka (sz), Lűgettetűő (sz), Madarakkuttya (f), Magasarr (e), Matié Pál (e), Matié Pál farka (e), Matié Pál kuttya (f), Matié Pál pataka (p), Medvetiér (e), Medvetiérájja (e), Medvetiérkuttya (f), Medvetiérteteje (e), Megyeerdeje (e), Megyeut, Meredek (e), Meredekpuszt (ti), Miéjpaták (e, v), Miéjtó, Miéjtóárka, Mihájka (e), Mihájkakuttya (f), Mihájkapusztája (ti), Miház (r), Miházuttya, Mikesné (e), Mikesnékuttya (f), Mikesnépusztája (ti), Mikesuttya (e), Mikesuttyapataka (p), Mogyoruós (e), Mosóré (r), Murdán (e), Murdánfarka (e), Murdánkuttya (f),

Murdánnyaka (e), Murdámpataka (p), Murdámponkja (e), Murdámpusztája (ti), Magyiél (e), Nagyiélkuttya (f), Nagyiélúodala (e), Nagyiélpataka (p), Nagyiélpusztája (ti), Nagyiélteteje (e), Natyforrás (f), Nagy Jánosné (e), Nagy Jánosné kuttya (f), Natykanyar (sz), Natyküő (e), Nagyküőuttya, Nagynyl (r), Nagynyir (e), Natypatak (p), Nattiér (e), Nagyvontatuó (e), Nagyvontatuóteteje (e), Nagyvüőgy (e, v), Nagyvüőgykuttya (f), Nagyvüőgyuodala (e), Nagyvüőgypataka (p), Neszter (sz), Nesztertuója (sz), Neszterut, Niétyház (sz), Néccégü (k), Néccégükut (f, e), Nyelvesfej (e), Nyereg (e), Nyeregkuttya (f), Nyires (e), Nyuguó (e), Nyuguópustája (ti), Nyulaktuója (ti), Nyulnyalás (ti), Nyulnyaláskuttya (f), Odor (e), Odorkuttya (f), Odorpusztája (ti), Odortetűő (e), Öntözött (r), Öntözűőárok, Patrahegye (e), Patrahegyedombja (k), Patrahegyefarka (k), Pál Mátié (e), Pál Mátié uttya, Pál Miklós (sz), Pál Miklós szegelete (k), Pál Miklós uttya, Pávailokóca (e), Pávaidomb (sz), Pávaisziéj (sz), Pázsint (sz), Pereserdűő (e), Peseltetűő (ti), Petőfalvarnege (r), Petőfalvidomb (sz), Petőfalvi őrháznál (sz), Petőfalviut, Pérászká (e), Pérászkalapossa (e), Pérászkaponkja (e), Pérászkapusztája (ti), Pityuókáskert (sz), Pojánka (e), Pojánkafarka (e), Pojánkakuttya (f), Pojánkanyaka (e), Pojánkapataka (p), Pojánkariész (e), Pojánkateteje (e), Pojinka (e), Pojinkapusztája (ti), Porondesztenája (ti), Putnalakóca (e), Putnalakóca pataka (p), Rakoduó (sz), Rakodópusztá (ti), Rakottyás (e), Rádújputna (e), Riégihid (r), Riégi-

városiut (sz), Riémándiélő (sz), Riét (r), Riétfark (r), Riétiut, Riéti Pál (e), Riéti Pál farka (e), Riéti Pál homloka (e), Riéti Pál kuttya (f), Riéti Pál pusztája (ti), Riéti Pál teteje (e), Ronkorondibiévágása (e), Rosszkut (f), Roszkutárka (v), Rozsdás (e), Rozsdásfarka (e), Rozsdáspataka (p), Rozsdáspusztája (ti), Rozsdástetűő (e), Rozsdásvize, Ruótkut (f, e), Róláb (r), Rupaharapiégése (e), Saláta (sz, k), Sándor Pál kertye (k), Snájdertag (sz), Sodronyalomás (e), Sodronyuttya (e), Sovadás (v), Suóskut (f), Suóskutárka (v), Suóstejke (e), Suósösveny (e), Sugókut (e, f), Sugókutvüőgye (p, v), Szálas (e), Szálasuódal (e), Szárazárok (v, e), Szárazvüőgy (v), Szászskeresztje (e), Szászskeresztje kuttya (f), Szengyörgyház (e), Szengyörgyipatak (p), Szentjános (sz), Sziékvüőgye (e, v), Sziékvüőgyekuttya (f), Sziélkapu (ti), Sziéniégató (e), Sziéniégetőkuttya (f), Sziéniégetőpusztája (ti), Szilfatűőkeuódal (e), Szilos (e), Sziloskuttya (f), Szilospusztája (ti), Szilváskert (e), Szorosküő (e), Szűőkiékerdeje (e), Tamásfüze (sz), Tanorokkapunál (sz), Tanorokviég (sz), Tamásfalviut, Tekeredűő (e), Tekerűőpatak (p), Tisztabikk (e), Tisztabikerűőse (e), Tisztabikkuttya (f), Tisztabiknyaka (e), Tisztabikuódal (e), Tisztabikpataka (p), Tisztabikpusztája (ti), Tisztabikteteje (e), Tized (r), Tizedsziéj (r), Tolvajokpusztája (ti), Tolvajokuttya (e), Tuók, Tuóköz (sz), Tuóközárka (sz), Tűőtötut, Turi (e), Turipataka (p), Ujharapiégés (e), Utválasz (e), Utválasz eső pusztája (ti), Utválaszfarka (e), Utválasz Feső pusztája (ti), Utválaszkuttya (f), Varjuhegy (e), Varjuhegykuttya (f), Vasuton

alól (sz), Vasúton felül (sz), Vasuthiggya,
Vasut mellett (sz), Váluskut (f), Városiut,
Városiut mellett (sz), Verezsgödör (v),
Vigyzóponk, Vizeslánczó, Zabolafeje,

Zabolai patak, Zabolavize, Zernye (e),
Zernye háccsópusztája (ti), Zernyepusz-
tája (ti), Zernyevize (p).

(Összesen hatszáztíz helynév.)

A régi kastély elülről

ÖSSZEFOGLALÓ

Zabola Erdély és a Kárpát-medence egyik legkeletibb magyar többségű települése. A magyarok már az Árpád-korban megtelepedtek itt a Keleti-Kárpátok kanyarjában, később királyaink a XII. század végén a hegyláncon át keletre, Moldvába költöztették őket, ahol védelmi célból jelentős magyar településhálózatot hoztak létre a Szeret folyó mentén.

Árpádházi királyaink a magyar közösségek helyébe a XII. század végén székelyeket telepítettek, akik a középkortól kezdődően fontos hadi és védelmi feladatokat láttak el, cserébe pedig kedvező kiváltságokat nyertek, a szokhoz hasonlóan sajátos önkormányzattal rendelkeztek.

A feudalizmus csak a XV. század közepén tudott ezen a területen meggyökeresedni, amikor Zabolán is egyre több család vált jobbággyá. De mivel az oszmán-törökök az ország határait veszélyeztették, újra szükség volt a székelyek határvédő erejére, ezért Mátyás király tudatosan lépéseket tett, hogy a székelység, s e falu népe ne süllyedjen teljesen jobbágysorba.

A Magyar Királyság felbomlása után, 1542-től alakult meg az önálló Erdélyi Fejedelemség. A XVI. század második felében a Basa és a Mikes család már jelentős számú jobbágy birtokába jutott. A XVII. század idején mindkét família nagy szerepet játszott Erdély politikai és

társadalmi életében. Míg a Basa család férfiágon csakhamar kihalt, a Mikesek a XVII–XVIII. század fordulóján cselekvően kivették részüket előbb a Thököly Imre, majd a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcokban.

A Habsburg Birodalom a XVII. század végén és a következő század elején fokozatosan bekebelezte Erdélyt és Székelyföldet. Az osztrák hatóságok 1764-ben a Székelyföld keleti részében, Csíkban és Háromszéken erőszakkal megszervezték a határőrséget, amely alapjaiban sértette a székely közösségek korábbi rendi jellegű önkormányzatát. A zabolaiak is részt vettek az emiatt kitört 1764. évi madfalvi lázadásban, majd a mozgalom levetése után innen is sokan a szomszédos Moldvába bujdosnak.

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban számos helyi fiatal vette ki részét a harcokból. Az 1867. évi kiegyezés után, az Osztrák–Magyar Monarchia idején Zabola is gyorsan polgárosodott. Térségében kiépült a vasútvonal, fűrésztelepeket létesítettek, a falu határát tagosították, és számos polgári egyesület alakult. A XX. század közepéig a falu fejlődésében elsősorban a Mikes családnak volt döntő szerepe. Tagjai évszázadokon át követendő társadalmi, gazdasági és szellemi példát nyújtottak a helybelieknek és a környéken lakóknak. Ez a folyamatos kultú-

ráközvetítés azért is megvalósulhatott, mivel nem választotta el őket a szomszédságukban élő néptől oly nagy szakadék, mint a Közép- és Nyugat-Európában élő arisztokraták esetében.⁵⁹⁷

A békés építőmunkát az első világháború, majd az azt követő impériumváltás szakította félbe. Az antanthatalmak az 1920. évi békediktátumban Erdélyt a Román Királyságnak ítélték, és a román adminisztráció Zabolán is csakhamar berendezkedett. A hatalmi változás 1918 után gyökeresen felborította a korábbi gazdasági és etnikai viszonyokat, együttélési modelleket.

A második világháború idején, 1940. augusztus 30-ától Erdély és benne Zabola újra Magyarországhoz tartozott. A háború megpróbáltatásai ellenére a helyi magyarság erővel, hittel és reménységgel élte meg ezeket az éveket. Románia 1944. augusztus 23-án sikeresen kiugrott a háborúból, gyorsan és okosan áttért az addig ellenséges, de most győztes szovjet-orsz oldalra. A második világháborút lezáró békeszerződések Észak-Erdélyt újra Romániának ítélték.

A második világháborút követő hatalmi változás közel félévszázadra elnapolta a falu szerves polgárosodását. A bukaresti hatalom elsősorban az 1962-es kollektivizálással erőszakosan megváltoztatta a falun élő gazdálkodó családok életét, ami csakhamar a fiatal nemzedékek városra irányuló tömeges migrációját idézte elő. A román kommunista diktatúra, elsősorban 1956 után, egyre türelmetlenebb társadalmi, kulturális és nemzetiségi politikát folytatott, elsősor-

ban a jelentős létszámú magyarsággal szemben. Különösen 1965 után, amikor Románia élére Nicolae Ceaușescu került, elhatározták a székelyföldi mezővárosok etnikai szerkezetének a megbontását is az erőszakos iparosítás keretében. Majd a falvak szisztematizálása is ugyanezt szolgálta volna. Ugyanakkor megkezdődött az erdélyi szászok tudatos elűzése és kiárusítása is. Ezek az intézkedések csakhamar azt idézték elő, hogy tovább mélyült a kisebbségek elleni bizalmatlanság, s a bukaresti hatalom a nemzeti elnyomás újabb és újabb fondorlatos eszközeit alkalmazta. Közben országszerte súlyos zavarok keletkeztek a lakosság élelmiszerekkel és közszükségleti cikkekkel való ellátásában. Az elégedetlen romániai tömegeknek végül is 1989 decemberében sikerült megdönteniük az embertnyomorító diktatúrát.

A rendszerváltás eddigi legnagyobb eredménye Romániában – s Zabolán is –, hogy a korábbi tulajdonosok visszakapták földjeik jelentős részét. Azonban az ország demokratizálódása és modernizációja az utóbbi két évtizedben lassan és felemásan haladt. Ennek kedvezőtlen hatásai természetesen a magyarok, románok és cigányok által lakott Zabolán is mind lecsapódtak. Habár a helyben élő etnikai közösségek közötti bizalmatlanságok és feszültségek, Románia euroatlanti struktúrákba való integrációja után, rendre tompultak, mindkét domináns csoport hallgatólagosan a helyi erőforrások és a modernizációs folyamatok, programok kulcspozícióinak hosszú távú megszerzésére törekszik.

REZUMAT

Zăbala este cea mai estică localitate cu populație majoritară maghiară din Bazinul Carpatic. Ungurii s-au așezat în Curbura Carpaților în perioada Arpadiană, de unde la sfârșitul secolului al XII-lea au fost mutați în Moldova, unde pe malul drept al Siretului regatul ungar a realizat un sistem de apărare, constituit dintr-un șir de așezări maghiare importante.

În locul comunităților de maghiari la sfârșitul secolului al XII-lea aici au fost colonizați secuii, care în timpul evului mediu au apărat granițele estice ale regatului. Pentru funcțiile lor grănicerești au primit autonomie politică, economică, socială și culturală specifică.

Articularea feudalismului pe teritoriile autonome secuiești s-a început numai în secolul al XV-lea, când și în Zăbala mai multe familii au ajuns iobagi. Pentru că pericolul otoman a devenit acut în perioada respectivă, regele Ungariei, Matei Corvin în mod conștient a vrut să împiedice iobăgizarea secuilor liberi, având nevoie de capacitatea lor militară.

După destrămarea regatului centralizat maghiar, în anul 1542 a fost constituit principatul autonom transilvănean. În a doua parte a secolului al XVI-lea familia Basa și Mikes în Zăbala intră în posesia a mai multor familii de iobagi. În secolul al XVII-lea cele două familii au jucat un rol foarte important în viața politică și

socială a vremii. Membrii familiei Mikes au participat activ și în lupta de eliberare, condusă de Thököly Imre și principele Francisc Rakóczi al II-lea, împotriva austrieilor cötropitori.

La începutul secolului al XVIII-lea Ardealul treptat a fost integrat în structurile politice, sociale și economice ale Imperiului Habsburgic. La mijlocul secolului austriei au decis militarizarea teritoriilor locuite de secuii, fapt ce a produs revolta secuilor liberi. Țăranii din Zăbala în mod activ au participat la evenimentele sângeroase de la Siculeni-Ciuc din 1764, după care foarte multe familii au emigrat tocmai în Moldova vecină. Înființarea regimentelor grănicerești din Secuime a încărcat viața comunităților sătești din zonă.

În timpul evenimentelor din 1848–1849 mai mulți tineri au participat în lupta de eliberare și de apărare a Secuimii. După constituirea Monarhiei Austro-Ungare (1867) modernizarea comunității locale din Zăbala s-a accelerat. La finele secolului al XIX-lea a fost construită calea ferată, au fost ridicate uzine forestiere, parcelele țăranilor în 1901 au fost comasate și sistematizate, au fost constituite mai multe asociații culturale și civice. Menționăm, că familia contele Mikes a avut un rol important în modernizarea satului. Timp de mai multe secole au constituit model cultural, so-

cial și economic de urmat pentru localnici. Mentalitatea zăbălenilor se caracterizează tocmai prin receptivitatea lor față de elementele vieții moderne.

Dezvoltarea rapidă a satului a fost brusc oprită de evenimentele din timpul primului război mondial. La sfârșitul conflagrației Transilvania a fost unită cu Regatul Român. Sosirea administrației românești a adus schimbări radicale și în relațiile interetnice din Zăbala în perioada interbelică.

În timpul celui de al II-lea război mondial Zăbala a aparținut împreună cu Ardealul de Nord iarăși de Ungaria. Viața culturală a comunității maghiare s-a amplificat în această perioadă. La 23 august 1944 Regatul Român a reușit să se debaraseze rapid de armata hitleristă, întorcându-și armele împotriva armatei germane și ungare, forțe aliate ale românilor până atunci. La sfârșitul războiului Ardealul iarăși a fost atribuită României.

Imediat după război și în Zăbala puterea locală a fost preluată de comuniști. Forța politică din București s-a manifestat față de unguri cu reflexe specifice coloniale. Politica intolerantă față de minoritari s-a accentuat și în această lo-

calitate mai ales după 1965, când puterea politică în București a fost preluată de Nicolae Ceaușescu. În timpul domniei sale aprovizionarea populației a fost precară, astfel nemulțumirea populației treptat s-a accentuat, iar în decembrie 1989 printr-o revoltă populară Ceaușescu a fost înlăturat de la putere.

Imediat după evenimentele din decembrie reprivatizarea agriculturii a adus schimbări majore și în viața zăbălenilor. Traiul cotidian al localnicilor a fost afectată în primul rând de ritmul lent al reformelor politice, sociale și economice, cât și de corupția din România. În Secuime după 1989 s-au creat structuri paralele: puterea politică, viața culturală și școlară este dominată de comunități secuiești, majoritare în zonă; iar instituțiile economice, fiscale, armate, interne sunt dirijate din București. Conflictele dintre aceste două structuri paralele întotdeauna se precipită și în Zăbala. După integrarea României în structurile euro-atlantice, conflictele interetnice treptat au dispărut, iar scopul fiecărui grup este, dominarea resurselor economice și programelor de modernizare.

SUMMARY

The community of Zabola is the easternmost group with a Hungarian majority in Transylvania and the Carpathian basin. The Hungarians settled in the East-Carpathian curve as early as in the age of Arpad. Later, at the end of the XII century, our kings re-settled them east of the mountain range, in Moldavia, where a significant network of villages was created for defence purposes.

Our kings replaced the Hungarian communities with the Székelys – the Magyars of Eastern Transylvania –, who played an important defence role in the middle ages, in exchange for which they received favourable privileges, as well as economic and social self-government.

Feudalism could only take root in this area in the middle of the XV century, when more and more families became serfs also in Zabola. As the Ottoman-Turks endangered the frontiers of the country, the defence force of the Székelys was needed again, therefore king Matthias took some conscious steps to prevent the people of the village from sinking into serfdom.

After the disruption of the Hungarian Kingdom, the formation of the autonomous principality of Transylvania was started after 1542. In the second half of the XVI century, the Basa and the Mikes families took possession of a large number of serfs. During the period of the

principality, both families played a significant role in the political and social life of Transylvania. The members of the Mikes family took an active part in the freedom fights led by Imre Thököly and Ferenc Rákóczi II. at the turn of the XVII and XVIII centuries.

In the XVIII century, Transylvania and the Székely land got under the control of the Hapsburg Empire. The Austrian authorities forcibly organised the border guard service on the Székely land in 1764, which fundamentally contravened the earlier feudal self-government of the Székely communities. The people of Zabola also took part in the revolt of Madéfalva to protest against this act in 1764. After this movement was defeated, many people from our village fled to Moldavia.

Several young people from the village fought in the battles of the 1948– 1949 revolution and freedom fight. After the compromise of 1867, Zabola also embarked upon the fast road of bourgeois development in the Austro-Hungarian Monarchy. A railway line was constructed, sawmills were created, the land area of the village was distributed, and several civil societies were formed. The Mikes family had a major role in the development of the village until the middle of the XX century. They set a social, economic and intellectual model

to be followed for centuries by the local and neighbouring villages.

The peaceful construction work was interrupted by the 1st World War and the subsequent changes in the empire. The powers of the Triple Entente adjudged Transylvania to the Rumanian Kingdom. Rumanian administration was soon established also in Zabola. This power shift upset the earlier ethnic proportions.

During the 2nd World War, Transylvania with Zabola in it was re-annexed to Hungary on August 30, 1940. In spite of the ordeals of the war, the local Hungarians lived through these years with strength, faith and hope. Rumania pulled out of the war on August 23, 1944, and changed over to the Soviet-Russian side, its enemy until then. The peace treaties closing the 2nd World War once again adjudicated North-Transylvania to Rumania.

The communist dictatorship, which started to establish itself after the end

of the 1940-ies, conducted an increasingly intolerant minority policy, which mainly afflicted the Hungarians. This was especially so after 1965, when Nicolae Ceauşescu became the leader of Rumania.

Mistrust for the minorities was deepening even more, and the official power applied newer and newer tools of national oppression. Severe disturbances could be witnessed in the population's food and consumable supplies. The dissatisfied Rumanian masses succeeded in defeating the inhuman dictatorship in December 1989.

The greatest achievement of the political changes so far has been the return of the land areas to the previous owners in Rumania and in Zabola. Nonetheless, the democratic, civil transformation of the country is very slow. The unfavourable impacts of this are naturally felt in Zabola, with its Hungarian, Rumanian and Roma population.

ZUSAMMENFASSUNG

Zabola ist eine der am östlichsten Gemeinden in Siebenbürgen und im ganzen Karpatenbecken, in der die Mehrheit der Einwohner der ungarischen Minderheit angehört. In diesem Teil der östlichen Karpaten ließen sich die Ungarn schon in der Arpadenzeit nieder. Die späteren Könige verlagerten diese Gemeinschaft am Ende des 12. Jahrhunderts mehr nach Osten, in die Moldau, wo sie als Grenzverteidiger eine ganze Reihe von ungarischen Dörfern gründeten.

Anstelle dieser Ungarn wurden am Ende des 12. Jahrhunderts Szekler hierher geholt, die wichtige Verteidigungsaufgaben hatten. Sie erhielten dafür mehrere Privilegien und hatten als Gesellschaft eine Selbstverwaltung.

Der Feudalismus verfestigte sich in dieser Gegend in der Mitte des 15. Jahrhunderts. Auch in Zabola wurden immer mehr Familien zu Leibeigenen. Da die Türken die Grenzen des Landes gefährdeten, trat die Verteidigungsfunktion der Szekler wieder in den Vordergrund. König Matthias unternahm verschiedene Schritte, um zu verhindern, dass die Bevölkerung in den Leibeigenenstand gerät.

Nach der Auflösung des Ungarischen Königreiches entstand 1542 das Fürstentum Siebenbürgen. In der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts besaßen

die Familie Basa und Mikes viele Leibeigenen. In dieser Zeit spielten beide Geschlechter im politischen und gesellschaftlichen Leben von Siebenbürgen eine große Rolle. Die Mitglieder der Familie Mikes nahmen an der Wende des 17–18. Jahrhunderts an den Freiheitskämpfen von Imre Thököly und Ferenc Rákóczi II teil.

Im 18. Jahrhundert wurden Siebenbürgen und das Szeklerland in das Habsburgerreich integriert. Die österreichischen Behörden organisierten 1764 den neuen Grenzschutz mit Gewalt. Diese Ordnung verletzte die früheren Privilegien der Szekler. So nahmen auch die Einwohner von Zabola an dem Aufstand von Mádéfalva (1764) teil. Nach der Niederlage flüchteten viele in die Moldau.

In der Revolution und im Freiheitskampf von 1848–1849 kämpften viele Jugendliche. Nach dem Ausgleich von 1867 nahm im Rahmen der Österreich-ungarischen Monarchie auch Zabola an der bürgerlichen Entwicklung teil. Die Eisenbahnlinie wurde erbaut, Forstbetriebe wurden eröffnet, das Gebiet des Dorfes wurde ausgegliedert. Viele bürgerliche Vereine bereicherten das gesellschaftliche Leben des Ortes. Bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts spielte die Familie Mikes eine bedeutende Rolle im Leben der Siedlung. Sie gaben für die

umliegenden Ortschaften jahrhundertlang ein gutes Beispiel sowohl im gesellschaftlichen, als auch im wirtschaftlichen und geistigen Sinne.

Die friedliche Arbeit wurde durch den ersten Weltkrieg und den Staatswechsel danach abgebrochen. In dem Friedensabkommen von Trianon (1920) kam Siebenbürgen an Rumänien. Die rumänische Verwaltung wurde bald auch in Zabola eingerichtet. Infolge des Machtwechsels veränderten sich auch die früheren ethnischen Verhältnisse.

Während des zweiten Weltkrieges gehörte von dem 30. August 1940 an Siebenbürgen und damit auch Zabola wieder zu Ungarn. Trotz des Weltkrieges erlebten die hiesigen Ungarn diese Zeit mit viel Hoffnung. Am 23-sten August 1944 stellte sich Rumänien an die Seite des früheren Feindes, der sowjetischen Armee. In den Friedensverträgen nach dem zweiten Weltkrieg ging Siebenbürgen wieder an Rumänien.

Die kommunistische Diktatur, die sich am Ende der 1940er Jahre etablierte, führte eine intolerante Minderheitenpolitik. Besonders schlimm wurde es nach 1965, als Nicolae Ceauşescu an die Führung kam. Das Mißtrauen gegenüber der Minderheiten wurde stärker, die Machtinhaber verwendeten viele Methoden der Unterdrückung, die besonders die Ungarn betrafen. Schwere Probleme traten auch in der Lebensmittelversorgung und in der Wirtschaft auf. Die unzufriedenen rumänischen Massen konnten die Diktatur im Dezember 1989 stürmen.

Das größte Ergebnis des politischen Systemwechsels in Rumänien – so auch in Zabola – ist die Bodenreform, in deren Rahmen die früheren Besitzer ihre Länder wieder bekamen. Die bürgerlich-demokratische Veränderung geht jedoch langsam voran. Die ungünstigen Auswirkungen sind auch in dem von Ungarn, Rumänen und Zigeunern bewohnten Zabola zu spüren.

JEGYZETEK

- 1 Orbán 1869. 136-146.
- 2 Huszka 1895, Malonyay 1909; Kertész – Sváb 1908.
- 3 Boér 2007, Szőcsné Gazda 1998.
- 4 Balázs 1942.
- 5 Makkai – Nagy 1993. 63-72.
- 6 Palotay 1940, 1942, 1946., K. Sebestyén 1945, Entz 1996.
- 7 Szabó T. 2001.
- 8 Fejér M. 1972, 2004.
- 9 Konsza 1957.
- 10 Albert 1973.
- 11 Albert 2000.
- 12 Kónya 1980.
- 13 Székely Z. 1973.
- 14 Binder – Cserey 1993.
- 15 Pozsony 1984.
- 16 Pozsony – Anghel 1999.
- 17 Dimény – Szabó Á. T. 2003, Kinda – Pozsony 2007, Kinda 2011, Jakab – Pozsony 2011.
- 18 Pozsony – Kinda 2011.
- 19 Kotics 1998, 1999; Șerban 2000, Șerban – Dorondel 2000.
- 20 Tüdős 1983, 1995, 1998, 2001, 2003, 2008.
- 21 Csáki 1999, Csáki – Szőcsné Gazda 2001, Szőcsné Gazda 2001.
- 22 Kinda 2007.
- 23 Bende 2002.
- 24 György 2004.
- 25 Bartos 1996.
- 26 Pozsony 2002.
- 27 Imhof 1992.
- 28 Roska 1942. (Idézi Székely Zs. 2012.), Zaharia 1995, Székely Zs. 2003.
- 29 Székely Zs. 2012.
- 30 Roman 1976, Prox 1941, Ciugudean 1996, Alexandrescu 1974. Idézi Székely 2012.
- 31 Zoffmann 1994, Nemeskéri 1961, Lipták 1957. Idézi Székely Zs. 2012.
- 32 Glodariu 1974, Vătășianu 1959, Cavruc 1998. Idézi Székely Zs. 2012.
- 33 Suci 1967-68. 271., Kiss 1988. 790.
- 34 Orbán 1869. 137.
- 35 Orbán 1869. 137-138.
- 36 Orbán 1869. 137-138.
- 37 Orbán 1869. 131.
- 38 Bartos 1996. 6., Vofkori 1998. 406.
- 39 György F. 1941. 12., Vofkori 1998. 406.
- 40 Bálint 1969. 267., Kisgyörgy 2001. 9-23.
- 41 Binder – Cserey 1999, Vofkori 1998. 411.
- 42 Bálint 1969. 268.
- 43 Bálint 1969. 267.
- 44 Bartos 1996. 7., Kisgyörgy 2001. 9-23.
- 45 Bartos 1996. 8.
- 46 György F. 1941. 26.
- 47 György F. 1941. 12.
- 48 Vofkori 1998. 406.
- 49 György F. 1941. 12.
- 50 György F. 1941. 13-14.
- 51 Kisgyörgy 2001. 9-23.
- 52 Kisgyörgy 2001. 9-23.
- 53 György F. 1941. 16.
- 54 György F. 1941. 15., Bartos 1996. 6.
- 55 Bartos 1996. 43.
- 56 Bálint 1969. 267.
- 57 Jakab – Pozsony 2011. 9-56.
- 58 Sepsiszéki Nagy 1998. 240-242.
- 59 Sepsiszéki Nagy 1998. 242-245.
- 60 Sepsiszéki Nagy 1998. 245-247.
- 61 Demeter – Kisgyörgy 2011. 34-35.
- 62 Sepsiszéki Nagy 1998. 182-183.
- 63 Sepsiszéki Nagy 1998. 202-203.
- 64 Sepsiszéki Nagy 1998. 199-201.
- 65 Szőcsné Gazda 2007. 159-174.
- 66 Sepsiszéki Nagy 1998. 233-235., 253-257.
- 67 Kordé 2001. 5-13.
- 68 Wagner 1990.
- 69 Lásd Székely Zs. 2012.
- 70 Székely 1973.
- 71 Székely Zs. 2012.
- 72 Roska 1914. Idézi Székely Zs. 2012.
- 73 Székely Zs. 2012.
- 74 Székely 1973. 221.
- 75 Székely Zs. 2012.
- 76 Székely 1973. 222.
- 77 Székely Zs. 2012.
- 78 Székely 1973. 224-225.
- 79 Székely 1973. 225-226.
- 80 Székely 1973. 227.
- 81 Székely 1973. 226.
- 82 Székely 1973. 228.
- 83 Székely 1973. 228.
- 84 Wagner 1990, Egyed 2006. 2006. 7-15.
- 85 Egyed 2006. 25-30.
- 86 Egyed 2006. 47., Garda 1994. 19.
- 87 Egyed 2006. 27-29.
- 88 Egyed 2006. 29-30., Hermann 2003.
- 89 Fejér M. 2004. 206., Egyed 2006. 31-33., Báth 2007. 6-19.
- 90 Egyed 2006. 44-45.
- 91 Egyed 2006. 48-49.

- 92 Egyed 2006. 49-50.
- 93 Szabó K. 1876. 214., Balogh J. 2005. 59.
- 94 Egyed 2006. 92-97.
- 95 Benkő-Demény-Vekov 1979. 27-28., Balogh J. 2005. 53-54., Egyed 2006. 97-102., Fejér T. 2007. 18.
- 96 Benkő-Demény-Vekov 1979. 31-32., Egyed 2006. 113-115.
- 97 Demény 1998. 59-60.
- 98 Fejér T. 2007. 22.
- 99 Fejér T. 2007. 23.
- 100 Demény 1998. 470-473.
- 101 Egyed 2006. 130-139.
- 102 Pozsony 2010. 538.
- 103 Orbán 1869. 139., Pálmay 1901. 54.
- 104 Pálmay 1901. 54.
- 105 Fejér T. 2007. 26.
- 106 Demény 1998. 470, 1999. 119.
- 107 Pálmay 1901. 54.
- 108 Pálmay 1901. 54.
- 109 Pálmay 1901. 54.
- 110 Pálmay 1901. 54., Orbán 1869. 139-140.
- 111 Orbán 1869. 139-140., Pálmay 1901. 54-55.
- 112 Bethlen 1955. 228-229.
- 113 Bethlen 1955. 229.
- 114 Bethlen 1955. 229-230.
- 115 Pálmay 1901. 54.
- 116 Csáki – Szócsné Gazda 2001. 232.
- 117 Balogh Ig. 1929.
- 118 Fejér T. 2007. 25.
- 119 Fejér T. 2007. 24.
- 120 Pálmay 1901. 308.
- 121 Pálmay 1901. 308.
- 122 Pálmay 1901. 310.
- 123 Pálmay 1901. 310.
- 124 Pálmay 1901. 310.
- 125 Pálmay 1901. 310., Köpeczi 1987. 716-720.
- 126 Tüdös 2003. 190-193.
- 127 Köpeczi 1987. 720-722.
- 128 Pálmay 1901. 310., Köpeczi 1987. 722-724.
- 129 Köpeczi 1987. 725-726.
- 130 Coroi 2011. 468.
- 131 Pálmay 1901. 311, Coroi 2011. 469.
- 132 Tüdös 2008. 296., Biró V. 2009. 135-139.
- 133 Lásd regényváltozatát: Kemény 1972.
- 134 Tüdös 2008. 296, Coroi 2011. 469.
- 135 Tüdös 2003. 401, 2008. 299, Coroi 2011. 469.
- 136 Apor 1903. 106. Idézi Tüdös 2008. 297.
- 137 Benda 1989. 779, 790.
- 138 Tüdös 2008. 295-308.
- 139 Pálmay 1901. 311.
- 140 Pálmay 1901. 311., Csáki 1999.
- 141 Benda 1989. 790.
- 142 Csáki 1999, Pozsony 2005. 36.
- 143 Csutak 1929.
- 144 Pálmay 1901. 311.
- 145 Egy ördögösséggel megvádolt csíki asszony vallomása szerint a nemrég elhunyt zabolai főúr és felesége purgatóriumba jutott, s onnan csak 100 mise megtartása után szabadulhatnak. Lásd Gyulafehérvári Érseki Levéltár I. 6. Visitatio Canonica 1720-21. Idézi Bárh D. 2008. 13.
- 146 Pálmay 1901. 308.
- 147 Veress 1972. 18-19.
- 148 Mikes 1966. 303-304, 304-306.
- 149 Köpeczi 1987. 972-973.
- 150 Köpeczi 1987. 1028-1032.
- 151 Albert 2004. 45.
- 152 Albert 2004. 71.
- 153 Imreh 1994, Pozsony 2005. 38-39.
- 154 Albert 2004. 235.
- 155 Albert 2004. 237.
- 156 Albert 2004. 300.
- 157 Albert 2004. 241.
- 158 Fejér 2004. 2002.
- 159 Binder – Cserey 1993.
- 160 Binder – Cserey 1993.
- 161 Binder – Cserey 1993.
- 162 Szócsné Gazda 2001. 94.
- 163 Szócsné Gazda 2001. 155.
- 164 Szócsné Gazda 2001. 156.
- 165 Szócsné Gazda 2001. 64.
- 166 Szócsné Gazda 2001. 78.
- 167 Szócsné Gazda 2001. 82.
- 168 Orbaiszéki Törvényszéki Jegyzőkönyvek (1689-1693). Székely Nemzeti Múzeum kéziratára. Szócsné Gazda Enikő gyűjtése.
- 169 Binder – Cserey 1993.
- 170 Binder – Cserey 1993.
- 171 Binder – Cserey 1993.
- 172 Binder – Cserey 1993.
- 173 Takács 2011. 138-139.
- 174 Dányi – Dávid 1960. 374-375.
- 175 Binder – Cserey 1993.
- 176 Albert 1998.
- 177 Albert 1998. 249-250.
- 178 Albert 1998. 250-251.
- 179 Pozsony 2005. 39.
- 180 Egyed 1981. 115.
- 181 Pál 1999. 40, 85.
- 182 Albert 2000. 220.
- 183 Albert 2000. 167.
- 184 Egyed 1979. 29.
- 185 Egyed 1979. 32-41.
- 186 Egyed 1979. 60-79.
- 187 Egyed 1979. 80-104.
- 188 Egyed 1979. 85.
- 189 Zabola helyi tanácsának jegyzőkönyve. Sepsi-szentgyörgy, Állami Levéltár.
- 190 Köpeczi 1987. 1407-1415.

- 191 Süli 2011.
 192 Süli 2011. 268-276.
 193 Süli 2011. 276-277.
 194 Süli 2011. 277.
 195 Orbán 1869. 146.
 196 Sepsiszéki Nagy 1998. 239.
 197 Egyed 2006. 241-242.
 198 Zabolai Római Katolikus Egyház elhalálozási anyakönyve. Sepsiszentgyörgy, Állami Levéltár.
 199 A zabolai honvédekkel kapcsolatos adatokat Demeter László bocsátotta rendelkezésemre.
 200 Demeter – Kisgyörgy 2011. 146.
 201 Demeter – Kisgyörgy 2011. 146.
 202 Köpeczi 1987. 1506-1507.
 203 Egyed 2006. 253-254.
 204 Egyed 2006. 256-257.
 205 Köpeczi 1987. 1459-1462.
 206 Kósa 1990. 364.
 207 Balogh I. 1929. 43.
 208 Csucsujá 1998. 53.
 209 Az adatok az arányosítás és az azt kísérő per végén dobszóval kihirdetett, nyomtatott végzésből származnak.
 210 A századfordulón megszervezett tagosítás is elsősorban a nagybirtokosoknak kedvezett, akik a földmérő-mérnökökkel jó kapcsolatban álltak. Lásd Andrásfalvy 2004. 131-133.
 211 Bartos 1996. 35.
 212 Andrásfalvy 2004. 133., Csucsujá 1998. 56-57.
 213 Balogh I. 1929., Tárkány Szücs 1981. 757-774.
 214 Potsa 1899. 170.
 215 Potsa 1899. 151.
 216 Kovács J. 1988. 319., Papucs – Markója – Šerban – Hufnagel 2011. 14.
 217 Demeter – Kisgyörgy 2011. 131.
 218 Potsa 1899. 182.
 219 Kovács 1988. 315.
 220 Demeter – Kisgyörgy 2011. 131.
 221 Kovács 1988. 315.
 222 Kovács 1988. 314., Cserey 2006.
 223 Demeter – Kisgyörgy 2011. 225-226.
 224 Demeter – Kisgyörgy 2011. 130.
 225 <http://www.huszadikszazad.hu/print.php?id=11351&mode=article>
 226 Imreh 1956. 155-156.
 227 Potsa 1899. 162, 177.
 228 Demeter – Kisgyörgy 2011. 121.
 229 Cserey 2006.
 230 Demeter – Kisgyörgy 2011. 247.
 231 MKOMS II. 1897. 600-601., György F. 1941.
 232 Demeter – Kisgyörgy 2011. 123.
 233 Demeter – Kisgyörgy 2011. 123.
 234 Demeter – Kisgyörgy 2011. 124-126.
 235 <http://www.artnet.com/artists/tadeusz-ajdukiewicz/zabolai-mikes-gr%C3%B3fn%C5%91-l%C3%B3h%C3%A1ton-6lPl-E0ZLIi5PMZqDI-R6g2>; <http://www.hargitakiado.ro/cikk.php?a=MTE2Ng==2012>
 236 Demeter – Kisgyörgy 2011. 118.
 237 Demeter – Kisgyörgy 2011. 101.
 238 Demeter – Kisgyörgy 2011. 138.
 239 Kozma 1879. 144.
 240 Potsa 1899. 2010.
 241 MKOMS II. Budapest, 1897. 476-477., 600-601.
 242 MKOMS I. Budapest, 1897. 615, 616.
 243 Potsa 1899. 166-167.
 244 Potsa 1899. 306.
 245 Magyar Statisztikai Közlemények I-II. Budapest, 1902. 782.
 246 Tóth Sz. 2011. 107-108.
 247 Tóth Sz. 2011. 108.
 248 Bartos 1996. 36.
 249 Bende 2002. 9-10.
 250 Pozsony 2008. 191-192.
 251 Köpeczi 1987. 1694.
 252 http://urszu2.blogspot.ro/2009/12/rmsz-olvasmanyok-megrohant-es_25.html (2009)
 253 Köpeczi 1987. 1695.
 254 György A. 2004. 5.
 255 György A. 2004. 6.
 256 Bende 2002. 17-18.
 257 Köpeczi 1987. 1696-1697.
 258 Bende 2002. 22-23.
 259 József 2003.
 260 Pozsony 2008a.
 261 Köpeczi 1987. 1711-1714.
 262 Köpeczi 1987. 1713-1714.
 263 Köpeczi 1987. 1716-1717.
 264 Gottfried – Nagy 2011. 176.
 265 Bende 2002. 23-24.
 266 Köpeczi 1987. 1731.
 267 Székely Nép LVIII. 14. sz. (1940. április 07.) és 15. sz. (1940. április 14.)
 268 Bossy 1993. 275-276, 289-290., Lásd még <http://itthon.transindex.ro/?cikk=12071> (2010)
 269 Botlik 2002.
 270 Köpeczi 1987. 1753.
 271 L. Balogh 2002. 5-43.
 272 Köpeczi 1987. 1754.
 273 Bartos 1996. 24.
 274 Bartos 1996. 24.
 275 Oláh 2004b. 108., 2004c.
 276 Baross 1942.
 277 Oláh 2004c. 133-150.
 278 Bende 2002. 74.
 279 Oláh 2004. 111.
 280 József Á. 2006. 111.
 281 Szabó J. 2001.
 282 Bende 2002. 83-84.
 283 Sebő 1999, Sylvester 1996.

- 284 Köpeczi 1987. 1759.
 285 Gál-Gajdos-Imreh 1995. 45., Benkő 2011. 73.
 286 Benkő L. 2011. 64-76.
 287 Gál-Gajdos-Imreh 1995. 46-47.
 288 Benkő L. 2011. 75.
 289 Benkő L. 2011.
 290 Gál-Gajdos-Imreh 1995. 47-56., Bárdi-Fedinec-Szarka 2008. 186-187.
 291 Nagy M. Z. 2009.
 292 Bartos 1996. 25-26.
 293 Bende 2002. 99.
 294 Bartos 1996. 26-27., Andreescu-Nastasă-Varga 2002. 172-175, 414- 415, 432.
 295 Andreescu-Nastasă-Varga 2002. 174, 414.
 296 Köpeczi 1987. 1761-1762., Nagy M. Z. 2009. 25-27.
 297 Andreescu-Nastasă-Varga 2002. 172-175.
 298 Andreescu-Nastasă-Varga 2002. 172-175., 413-436. Lásd még Fülöp – Vincze 1998.
 299 Bartos 1996. 26-27.
 300 Bartos 1996. 27.
 301 Bende 2002. 105.
 302 Lásd még Gál 1996.
 303 Kovács K. Gy. 2003. 121-135., Szőke 2011.
 304 Gagyí 2004. 36., Bottoni 2008.
 305 Gagyí 2004. 7-12.
 306 Bartos 1996. 28-29.
 307 Bartos 1996. 27-28.
 308 Bartos 1996. 27.
 309 A bemutatott információkat az a Fikker Ferenczel kapcsolatos dosszié tartalmazza, amit lánya, Kozák (sz. Fikker) Mária Erika kért és kapott a román biztonsági szolgálat irattárát tartalmazó levéltárból 2011. november 22-én. Ezúton is köszönöm, hogy a fénymásolt iratokat átadta tanulmányozásra és felhasználásra.
 310 A felsorolt adatok Fikker Ferenc megfigyelési dossziéjából származnak.
 311 Dávid Gy. 2006. 39-40, 154.
 312 Oláh 2001. 12-15., Bárdi-Fedinec-Szarka 2008. 234-236.
 313 Bende 2002. 111-120.
 314 Bartos 1996. 29.
 315 Bartos 1996. 29.
 316 Bartos 1996. 29.
 317 Bárdi-Fedinec-Szarka 2008. 234-235.
 318 Gagyí 2004. 36-37.
 319 Bartos 1996. 36-37.
 320 Bottoni 2008. 46-55.
 321 Bárdi 2005.
 322 Bottoni 2008. 415-424.
 323 Tóth Cs. 2011. 253-270.
 324 Bárdi-Fedinec-Szarka 2008. 248., Novák 2011. 64-72.
 325 Bárdi-Fedinec-Szarka 2008. 246-247.
 326 Biro – Bodó 1998. 195-196., Novák 2011. 33-44.
 327 Bartos 1996. 38.
 328 Novák 2011. 33-44.
 329 Novák 2011. 64-71.
 330 Bartos 1996. 11.
 331 Lásd Novák 2011. 329-428.
 332 Lásd Bodó 2004.
 333 Pozsony 2006. 275.
 334 Bartos 1996. 31.
 335 Lásd Oláh 2004. 20-24.
 336 Lásd Oláh 2004. 27.
 337 Lásd Tánczos 1998.
 338 România Liberă 19. iulie 1991.
 339 Lăcătușu 2002. 228-231.
 340 Bálinth 1977. 118., Köpeczi 1987. 310.
 341 Bálinth 1977. 118.
 342 Bálinth 1977. 117-118.
 343 Orbán 1869. 136.
 344 Demény 1998. 59-60.
 345 Demény 1998. 470-473.
 346 Binder – Cserey 1993., Domokos 1977, Pál-Antal 2011. 22.
 347 Cs. Bogáts 1936. Idézi Szőcsné Gazda 2001. 74.
 348 Cs. Bogáts 1936, Szőcsné Gazda 2001. 74., Bod P. 2007. 72-73., Csáki 2010.
 349 Pál-Antal 2012. 14.
 350 Csáki 2010. 281.
 351 Csáki 2010. 284.
 352 Szőcsné Gazda 2001. 74., Lásd még Cernovodeanu – Binder 1993. 125-152, 232.
 353 Szőcsné Gazda 2001. 12.
 354 Egyed 1981. 115.
 355 Dávid Z. 1997. 70.
 356 Demény 1998. 474.
 357 Pál J. 1999. 79.
 358 Pál J. 1999. 85.
 359 Lásd Ilyés Z. 1998.
 360 Binder – Cserey 1999.
 361 Albert 2000. 165.
 362 Albert 2000. 164.
 363 Albert 2000. 154, 157, 163, 179.
 364 Varga E. 1998. 120.
 365 VARGA E. Árpád 1998, 120. A 2002-re vonatkozó adatok forrása: VARGA E. Árpád é. n. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/cvetn02.pdf>. Utolsó letöltés: 2010. szeptember 11.
 366 Pozsony 2007. 246.
 367 Șerban – Dorondel 2000.191-205.
 368 Pozsony 2007. 249-253.
 369 Pozsony 2003, 117; Uő 2007, 250–253.
 370 Pozsony 2007. 258.
 371 Mirk 2007.
 372 Mirk 2007. 281.
 373 Mirk 2007. 283-284.
 374 Lásd még Mirk 2007. 285.

- 375 Mirk 2007.
 376 Albert 2000. 167.
 377 Pozsony 1997b.
 378 Pozsony 1997a.
 379 Pozsony 2003, 117–118; Uő 2007, 253–254.
 380 Pozsony 2011b. 32.
 381 Pozsony 2007. 254.
 382 Pozsony 2007. 254–255.
 383 Pozsony 2007. 255.
 384 Pozsony 2007. 256.
 385 Pozsony 2007. 256–257.
 386 Pozsony 2007. 257.
 387 Pozsony 2007. 257.
 388 Pozsony 2007. 257–258.
 389 Şerban 2000, Şerban – Dorondel 2000.
 390 Pozsony 2007. 258.
 391 Pozsony 2007. 258–259., Szabó Á. 2003.
 392 Pozsony 2007. 258–259.
 393 Pozsony 2007. 262–263.
 394 Pozsony 2007. 264.
 395 Pozsony 2007. 265.
 396 Pozsony 2007. 265–266.
 397 Pozsony 2007. 266.
 398 Pozsony 2007. 267.
 399 Pozsony 2007. 268.
 400 Sepsiszéki Nagy 1998. 238.
 401 Pozsony 2007. 269., Palada 1999.
 402 Székely Z. 1973.
 403 Csáki 1999. 84.
 404 Csáki 1999.
 405 Benda K. 1989.779.
 406 Zabola helyi tanácsának jegyzőkönyve. Sepsiszentgyörgyi Állami levéltár.
 407 Sávai 1997. 508.
 408 Katholikus Néplap 1860. 49. sz. (december 6.) 407.
 409 Katholikus Néplap 1862. 44. sz. (szeptember 28.) 366–367.
 410 Katholikus Néplap 1862. 44. sz. (szeptember 28.) 366–367.
 411 Sávai 1997. 416–417.
 412 Bartos 1996. 46.
 413 Bartos 1996. 22.
 414 Juhász 1947. 44.
 415 Dankanits 1970.
 416 Pávai Vajna család irattára. Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár F 55, fasc I. (1577–1700).4. Csáki Árpád gyűjtése.
 417 Matricula Antiqua. Imecsfalvi Plébánia.
 418 Matricula Antiqua. Imecsfalvi Plébánia.
 419 Zabolai Református Egyház Levéltára.
 420 Juhász 1947. 44–58.
 421 Juhász 1947. 54.
 422 Köpeczi Sebestyén J. 1945,
 423 Kovács M. 2007. 110.
 424 Köpeczi Sebestyén J. 1945.
 425 Kovács M. 2007. 113. Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 34.
 426 Kovács M. 2007. 114.
 427 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 34.
 428 Köpeczi Sebestyén 1945.
 429 Kovács M. 2007. 114.
 430 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 34.
 431 Kovács M. 2007. 120.
 432 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 15.
 433 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 35.
 434 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 325.
 435 Palotay 1940.
 436 Palotay 1942.
 437 Palotay 1946.
 438 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 35.
 439 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 105.
 440 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 313.
 441 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 325.
 442 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 14.
 443 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 112.
 444 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 254.
 445 Szőcsné Gazda 2001. 107–108.
 446 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 105–113.
 447 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 192.
 448 Szőcsné Gazda 2001. 133.
 449 Cs. Bogáts 1946. 81.
 450 Bartos 1996. 22–23.
 451 Bartos 1996. 23.
 452 Gazda K. 2001., Deák 2007.
 453 VARGA E. 1998, 156. A 2002-re vonatkozó adatok forrása: VARGA E. Árpád é. n. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002/cvfel02.pdf>. Utolsó letöltés: 2010. szeptember 11.
 454 Pozsony 2003. 115–116; Uő 2007, 246–249.
 455 Berecz 1893. 10.
 456 Berecz 1893. 10., Dankanits 1970.
 457 Pávai Vajna család iratai (1577–1700). F 55, Fasc. I. 4.
 458 Jakó – Juhász 1979. 97.
 459 Bartos 1996. 39.
 460 Berecz 1893. 245., Bartos 1996. 39.
 461 Tonk 1992. 189.
 462 Tonk 1992. 208.
 463 Tonk 1992. 208.
 464 Jakó – Juhász 1979. 69.
 465 Jakó – Juhász 1979. 103.
 466 Szinnyi 1899. 1291–1292.
 467 Berecz 1893. 245.
 468 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 214.
 469 Csáki – Szőcsné Gazda 2001. 254.
 470 Bartos 1996. 39.
 471 Berecz 1893. 245.
 472 Berecz 1893. 245., Bartos 1996. 39.
 473 Berecz 1893. 244., Bartos 1996. 39.
 474 Sávai 1997. II. 608–609.

- 475 Sávai 1997. II. 767-769.
 476 Berecz 1893. 244., Sávai 1997. I. 508.
 477 Berecz 1893. 244., Bartos 1996. 39.
 478 Berecz 1893. 247.
 479 Berecz 1893. 24.
 480 Berecz 1893. 246., Bartos 1996. 39.
 481 Berecz 1893. 246., Bartos 1996. 39-40.
 482 Zabolai Református Egyház Aranykönyve, 23.
 483 Zabolai Református Egyház Aranykönyve, 24.
 484 Berecz 1893. 246.
 485 Zabolai Református Egyház Aranykönyve, 17-19.
 486 Bartos 1996. 40.
 487 Zabolai Református Egyház Aranykönyve, 25.
 488 Székely Nemzet XVII. (1899. június 7.) 83. sz.
 Idézi Demeter – Kisgyörgy 2011. 144.
 489 Bartos 1996. 40.
 490 Bartos 1996. 43.
 491 Bartos 1996. 43.
 492 Bartos 1996. 43-44.
 493 Bartos 1996. 44.
 494 Bartos 1996. 42.
 495 Bartos 1996. 42-43.
 496 Fejér M. 2004. 178.
 497 Orbán 1869. 136-137.
 498 Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár F8. Három-
 széki gyűjteményes levéltár 1. 82. Szőcsné Gazda
 Enikő gyűjtése.
 499 Makkai – Nagy 1993. 70-71.
 500 Makkai – Nagy 1993. 63-70.
 501 Makkai – Nagy 1993. 71-72.
 502 Makkai – Nagy 1993. 72.
 503 Makkai – Nagy 1993. 72.
 504 Párhuzamait lásd Pozsony 1998. 198-206., Zsig-
 mond 2005.
 505 Szőcsné Gazda 2001. 35-37.
 506 Pozsony 2000b. 141.
 507 Kotics 2001. 13-60.
 508 Lásd még Pozsony 1996.
 509 Kotics 2001. 49-60.
 510 Lásd Benedek H. 1992.
 511 Pozsony 2006. 251-252.
 512 Tompa 1992. 15.
 513 Tompa 1992. 15.
 514 Orbán 1869. 139-140.
 515 B. Nagy 1970. 162.
 516 Tompa 1992. 15.
 517 Nagy B. 2005. 8.
 518 B. Nagy 1970. 47.
 519 Nagy B. 2005. 8.
 520 Pozsony 1993, Pozsony – Kinda 2011.
 521 Nagy B. 2005. 19.
 522 A kastély körül végzett földmunkák Orbán Balázs
 feltételezését erősítették meg.
 523 Orbán 1869. 140.
 524 Orbán 1869. 143.
 525 Tompa 1992. 15-16.
 526 Pozsony – Kinda 2011. 9-10.
 527 Nagy B. 2005. 136.
 528 Kemény Zs. 1972.
 529 Orbán B. 1869. 143.
 530 Veress 1972. 10.
 531 Demeter – Kisgyörgy 2011. 134.
 532 Demeter – Kisgyörgy 2011. 222-223.
 533 Nagy B. 2005. 135.
 534 Nagy B. 2005. 135.
 535 Tompa 1992. 16.
 536 Bicsok – Orbán 2012. 399.
 537 Pozsony – Kinda 2011. 9-11.
 538 Nagy B. 2005. 136.
 539 Nagy B. 2005. 137.
 540 Demeter – Kisgyörgy 2011. 136.
 541 Bicsok – Orbán 2012. 399-400.
 542 Nagy B. 2005. 8.
 543 Demeter – Kisgyörgy 2011. 136, 266.
 544 Jánó 1994.
 545 Demeter – Kisgyörgy 2011. 136.
 546 Nádor 1977. 154.
 547 László F. 1989. 24.
 548 Bicsok – Orbán 2012. 401.
 549 Orbán 1869. 137.
 550 Tüdös 1995. 189.
 551 Tüdös 1995. 190.
 552 Gyöngyössy – Kerny – Sarudi Sebestyén 1995. 200.
 553 Tüdös 1995. 190-191., Entz 1996. 140.
 554 Tüdös 1995. 190-191.
 555 Tüdös 1995. 191-192., Tombor 1968. 208.
 556 Tüdös 1995. 192.
 557 Magyari – Juhász 2011. 91.
 558 Zabolai Nemes Református Eklézia Matriculája
 (1758-1773)
 559 Tüdös 1995. 191-192.
 560 Zabolai Nemes Református Eklézia Matriculája
 (1758-1773)
 561 Kónya 1980.
 562 Gyöngyös – Kerny – Sarudi Sebestyén 1995.
 200., Tüdös 1995. 192.
 563 Gyöngyös – Kerny – Sarudi Sebestyén 1995. 200.
 564 Orbán 1869. 137.
 565 Kelemen 1977. 213.
 566 Tüdös 1995. 193., Gyöngyös – Kerny – Sarudi
 Sebestyén 1995. 202.
 567 Kónya 1980.
 568 Gyöngyös – Kerny – Sarudi Sebestyén 1995. 202.
 569 Gyöngyös – Kerny – Sarudi Sebestyén 1995. 203.
 570 Gyöngyös – Kerny – Sarudi Sebestyén 1995.
 203-204.
 571 Kisgyörgy 1996. 21., Benkő E. 2002. 371-372.
 572 Gyöngyös – Kerny – Sarudi Sebestyén 1995. 202.
 573 Gyöngyös – Kerny – Sarudi Sebestyén 1995.
 202-203.

574	Szinnyei 1899. 1291.	586	Bakó 2005. 754-755.
575	Rácz 2010.	587	Pozsony 2008b.
576	Egyed 2005.	588	Bossy 1993. 289-290.
577	Süli 2011.	589	Pusztaszeri 1991.
578	Pozsony 2000a.	590	Pozsony 2008b.
579	Orbán 1869. 140.	591	Andreescu – Nastasă – Varga 2003. 431-442.
580	Székely L. 2009. 15-39.	592	Fejér M. 1972, 2004.
581	Székely L. 2009. 54-59.	593	Demény 1998. 59-60.
582	Székely L. 2009. 60-73.	594	Demény 1998. 186.
583	Székely L. 2009. 122-134.	595	Demény 1998. 470-473.
584	Bakó 2005. 753.	596	Fejér M. 1972.
585	Kubassek 1999.	597	Tüdös 1998. 21.

IRODALOM

ALBERT Ernő

- 1973 Háromszéki népballadák. Albert Ernő és tanítványai gyűjteménye Faragó József bevezetőjével és jegyzeteivel. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest
- 1998 Zabolai és szörcei jobbágyság és cselédek zendülése 1802-ben. *Acta* 1997. Sepsiszentgyörgy, 245–253.
- 2000 Szabad madár. Háromszéki cigányoktól gyűjtött népköltészet és levéltári okmányok. Charta Kiadó. Sepsiszentgyörgy
- 2004 A halál völgye. A határőrség szervezése 1762-1764-ben. Albert Kiadó. Sepsiszentgyörgy

ALEXANDRESCU D. Adina

- 1974 La necropole du bronze ancien du Zimnicea. Dacia N. S., București, 18. 79-93.

ANDRÁSFALVY Bertalan

- 2004 Hagymány és környezet. In: Andrásfalvy Bertalan – Domokos Mária – Nagy Ilona (szerk.): *Az idő rostájában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára* III. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 117-138.

ANDRESCU, Andrea – NĂSTASĂ, Lucian – VARGA Andrea (ed.)

- 2002 Minorități etniculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955). Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală. Cluj
- 2003 Minorități etniculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968). Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală. Cluj

APOR Péter

- 1903 Verses művei és levelei (1676-1752) I-II. Szerk. Szádeczky Lajos. Budapest
- 1972 Metamorphosis Transylvaniae azaz Erdély változása (1736). Budapest

BAKÓ Balázs

- 2005 „Non confundar” – „Nem szégyenülök meg” – Megemlékezés gróf Mikes János püspökről. *Vasi Szemle* LIX. 6. 745-756.

BALÁZS Márton

- 1942 Adatok Háromszék vármegye néprajzához. A gyűjtés ideje: 1894–1905. Jókai Nyomda Rt. Sepsiszentgyörgy

BÁLINT Gyula és társai

- 1969 Kovászna megye. Sepsiszentgyörgy

BÁLINTH Gyula

- 1977 Adatok Kovászna megye népességéhez és népesedéséhez. *Aluta* VIII–IX. 1976–1977. Sepsiszentgyörgy, 111-125.

BALOGH Béni L.

- 2002 A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda

BALOGH Ignác

- 1929 Kivonat az Erdélyi Orsz. Múzeum levéltárában letett báró Josika cs. Fenesi ága levéltárának gróf Toldi-registrumából. Kézirat. Kolozsvár

BALOGH István

- 1929 Az ősi vagyon védelme a régi székelyeknél. In: Csutak Vilmos (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Székely Nemzeti Múzeum Kiadása. Sepsiszentgyörgy, 40-43.

BALOGH Judit

- 2005 A székely nemesség kialakulásának folyamata a 17. század első felében. *Erdélyi Tudományos Füzetek* 254. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár

BÁRDI Nándor (szerk.)

- 2005 Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években. Tanulmányok. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda

- BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László (szerk.)
2008 Kisebbségi Magyar közösségek a 20. században. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet. Budapest
- BAROSS Endre (főszerk.)
1942 Magyarország közhivatalainak cím- és adattára. Magyarország Közhivatalainak Cím- és Adattára Kiadóhivatala. Budapest
- BÁRTH Dániel
2008 Exorcizmus és erotika. Egy XVIII. századi székelyföldi ördögűzés szokatlan körülményei. *Libelli Transsilvanici* 3. Kecskemét
- BÁRTH János
2007 Az eleven székely tizes. Bárh Bt. Kecskemét
2008 Erdély római katolikusai a XVIII. század közepén. *Libelli Transsilvanici* 4. Kecskemét
- BARTOS Jenő
1996 Zabola és környékének története. Tapolca – Zabola
- BENDA Kálmán (szerk.)
1989 Moldvai csángó-magyar okmánytár 1467-1706. II. Magyarországi kutató Intézet. Budapest
- BENDE Jenő
2002 Zord idők sodrában. Charta Kft. Sepsiszentgyörgy
- BENEDEK H. János
1992 Legényavatás Erdővidéken. *Művelődés* XLI. 12. 31-33.
- BENKŐ Elek
2002 Erdély középkori harangjai és bronz keresztelomedencéi. Teleki László Alapítvány – Polis Könyvkiadó. Budapest – Kolozsvár
- BENKŐ Elek – Székely Attila
2008 Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön. Nap Kiadó. Budapest
- BENKŐ József
1999 Transsylvania Specialis I-II. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest
- BENKŐ Levente
2011 Szárazajta. Második, bővített kiadás. Tortoma Könyvkiadó. Barót
- BENKŐ Samu – DEMÉNY Lajos – VEKOV Károly
1979 Székely felkelés 1596–1596 előzményei, lefolyása, következményei. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest
- BERECZ Gyula
1893 Háromszék vármegye népoktatási intézményeinek története. Brassó
- BETHLEN Miklós
1955 Önéletírása. Bevezette és sajtó alá rendezte Tolnai Gábor. Budapest
- BICSOK Zoltán – ORBÁN Zsolt
2012 „Isten segedelmével udvaromat megépítettem...” Történelmi családok kastélyai Erdélyben. Gutenberg Kiadó. Csíkszereda
- BINDER Pál–CSEREY Zoltán
1993 Zabola. *Háromszék* IV. évf. február 6. és 13.
- BIRO A. Zoltán – BODÓ Julianna
2008 A “hargitaiság”. Egy régió kultúraépítési gyakorlatáról. In: Bodó Julianna (szerk.): *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról*. KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 195-210.
- BIRÓ Vencel
2009 Képek Erdély múltjából. Történeti rajzok. Összeállította, szerkesztette és az előszót írta Sas Péter. Művelődés. Kolozsvár
- BODÓ Julianna
2004 A formális és informális szféra ünnepi gyakorlata az 1980-as években. Scientia Humana. Budapest
- BODÓ Julianna (szerk.)
1998 Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda
- BOD Péter
2007 Bod Péter önéletírása. A bevezető tanulmányt írta Egyed Emese. Mentor Kiadó. Marosvásárhely
- BOÉR Hunor
2007 A Székely Nemzeti Múzeum a magyar tudomány és közművelődés történetében 1875-2000. Doktori disszertáció. Eötvös Lóránd Tudományegyetem. Bölcsészettudományi Kar. Budapest
- BOGÁTS Dénes Cs.
1936 Szárazság és pestis a Székelyföldön az 1717-1718. években. *Székely Nép* LIV. 2. (január 5.)
- BOSSY, Raoul V.
1993 Amintiri din viața diplomatică: 1918-1940. Humanitas. București

- BOTLIK József**
2002 Elszakított magyar nemzetrészeink vázlatos története (1920–2000). Kézirat Budapest
- BOTTONI, Stefano**
2008 Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960). Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda
- CAVRUC Valeriu (szerk.)**
1998 Repertoriul Arheologic al Județului Covasna. Muzeul Carpaților Răsăriteni. Sfântu Gheorghe
- CERNOVODEANU, Paul – BINDER Paul**
1993 Cavalerii apocalipsului. Calamitățile naturale din trecutul României până la 1800. Silex. București
- CIUGUDAN Horia**
1996 Epoca timpurie a bronzului și sud-vestul Transilvaniei. *Bibliotheca Thracologica XIII*. București
- Conscriptio Urbarialis**
1758 Sepsiszentgyörgy Állami Levéltár Fond 8/881/56.
- COROI Artur**
2011 Baróti Cserei János deák élete és pályája. *Acta Siculica*. Sepsiszentgyörgy, 447–481.
- CSÁKI Árpád**
1999 Ferences plébánosok és udvari káplánok Háromszéken a 17–18. században. *Acta II*. 1998. Sepsiszentgyörgy, 81–89.
2010 Szárazság és pestis Háromszéken 1717–1720-ban. *Acta Siculica* A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve. Sepsiszentgyörgy, 277–287.
- CSÁKI Árpád – SZÖCSNÉ GAZDA Enikő**
2001 Az Orbai Református Egyházmegye vizitációs jegyzőkönyvei I. (1677–1752). T3 Kiadó. Sepsiszentgyörgy
- CSEREI Mihály**
1983 Erdély históriája (1661–1711). Sajtó alá rendezte Bánkúti Imre. Budapest
- CSEREY Zoltán**
2006 Háromszék gazdasági fejlődése a 19. század második felében és a 20. század első évtizedében. *Acta*. Székely Nemzeti Múzeum – Délkeleti Intézet Évkönyve – T3 Kiadó. Sepsiszentgyörgy 2. 137–145.
- CSETRI Elek – IMREH István**
1980 Erdély változó társadalma 1767–821. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest
- CSUCSUJA István**
1998 Istoria pădurilor din Transilvania 1848–1914. Presa Universitară Clujeană. Cluj-Napoca
- CSUTAK Vilmos**
1929 Bujdosó kurucok Moldvában és Havasalföldön 1707–11-ben. In: Uő. (szerk.): *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára*. Székely Nemzeti Múzeum. Sepsiszentgyörgy, 633–640.
- DANKANITS Ádám**
1970 Az oktatásügy kezdeteiről Székelyföldön. *Korunk* XXIX. 11. 1733–1736.
- DÁNYI Dezső – DÁVID Zoltán (szerk.)**
1960 Az első magyarországi népszámlálás, 1784–1787. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest
- DÁVID Gyula**
2006 1956 Erdélyben. Politikai elítéltek életrajzi adattára 1956–1965. Erdélyi Múzeum-Egyesület – Polis Könyvkiadó. Kolozsvár
- DÁVID Zoltán**
1997 A székelyek száma 1567–1992. Történeti Demográfiai Füzetek 16.
- KSH Népeségtudományi Kutató Intézet. Budapest**
DEÁK Ferenc
2007 Növényi szimbólumok a zabolai románok szokásaiban. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum Kiadványai 1. Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület. Sepsiszentgyörgy, 307–314.
- DEMÉNY Lajos (szerk.)**
1998 Székely Oklevéltár – új sorozat IV. Székely népesség-összeírások 1575–1627. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár
1999 Székely Oklevéltár – új sorozat V. Székely népesség-összeírások 1635. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár
- DEMETER Lajos – KISGYÖRGY Tamás**
2011 Életem, Háromszék 1. Boldog békeidők. Emlékképek a XIX–XX. századból az 1848–9-es szabadságharctól Szarajevóig. Charta Kiadó. Sepsiszentgyörgy
- DIMÉNY Attila – SZABÓ Árpád Tőhötöm (szerk.)**
2003 Népi kultúra és társadalom Háromszéken. Kriza Könyvek 17. Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár

DOMOKOS Pál Péter

1977 Háromszék és Csíkszék adóügyi összeírása, 1703. I. *Agrártörténeti Szemle* 19. (1-2.) 434-509.

1978 Háromszék és Csíkszék adóügyi összeírása, 1703. II. *Agrártörténeti Szemle* 20. (1-2) 198-282.

EGYED Ákos

1979 Háromszék 1848–1849. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest

1981 Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben 1848–1914. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest

2005 Gróf Mikó Imre – Erdély Széchenyije. Multiplex Media – DUP. Debrecen

2006 A székelység rövid története a megtelepedéstől 1918-ig. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda

ENTZ Géza

1996 Erdély építészete a 14-16. században. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár

FEJÉR Miklós

1972 Zabola helynevei. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* XVI. 1. 130–138.

2004 Zabola élő és történelmi helynevei. *Acta (Siculica)* T3 Kiadó. Sepsiszentgyörgy, 171-213.

FEJÉR Tamás

2007 Orbiszek a 16. századi erdélyi Királyi Könyvekben. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszek változó társadalma és kultúrája*. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum Kiadványai 1. Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület. Sepsiszentgyörgy, 13-28.

FÜLÖP Mihály – VINCZE Gábor

1998 Revízió vagy autonómia? Iratok a magyar-román kapcsolatok történetéből (1945–1947). Teleki László Alapítvány. Budapest

GAGYI József

2004 A krízis éve a Székelyföldön 1949. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda

GÁL Mária

1996 D. O. kényszerlakhely. Kolozsvár

GÁL Mária – GAJDOS Balogh Attila – IMREH Ferenc

1995 Fehér könyv az 1944. Őszi magyarellenességetről. RMDSZ Ügyvezető Elnöksége. Kolozsvár

GARDA Dezső

1994 Székely hadszervezet és faluközösség. Mark House Kft. Gyergyószentmiklós

GAZDA Klára

2001 A román halotti rítusok tárgyi kellékei és a lélek túlvilági útjai. In: Pócs Éva (szerk.): *Lélek, halál, túlvilág. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. Balassi Kiadó. Budapest, 302–310.

GAZDÁNÉ OLOSZ Ella

1987 Kakasos varrottas Zaboláról. *Megyei Tükör* 1987. november 20.

GLODARIU Ioan

1974 Relațiile comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană. Editura Dacia. Cluj

GOTTFRIED Barna – NAGY Szabolcs

2011 A Székely Hadosztály története. Tortoma Könyvkiadó. Barót

GUDENUS János József

1993 A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája II. Budapest

GYÖNGYÖSSY János – KERNY Terézia – SARUDI Sebestyén József

1995 Székelyföldi vártemplomok. Budapest

GYÖRGY Antal

2004 Számadás a Gazda előtt. A XX. század alulnézetben. György Antal református lelképásztor életírása, emlékezései. Pedellus Tankönyvkiadó. Debrecen

GYÖRGY Ferenc

1941 Zabola. Kézirat

HARBULA Hajnalka

2000 Gazdálkodó zabolai cigányközösség. *Művelődés* LIII. 2. 27-29.

HERMANN Gusztáv Mihály

2003 Nácio és nemzet. Székely rendi nacionalizmus és magyar nemzettudat 1848-ig. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda

HUSZKA József

1895 A székely ház. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. Budapest

ILYÉS Zoltán

1998 A görög katolikusok identitásváltásának különböző útjai az egykori Csík megyében (19. század közepe – 1948). *Néprajzi Látóhatár* VII. 3-4. 91-101.

IMHOF, Arthur E.

1992 Elveszített világok. Hogyan gyűrték le eleink a mindennapokat – és miért boldogulunk mi ezzel oly nehezen... Akadémiai Kiadó. Budapest

IMREH István

1956 Majorsági gazdálkodás a Székelyföldön a feudalizmus bomlásának idején. Állami Közgazdasági és Jogi Kiadó. Bukarest

1994 Látom az életem nem igen gyönyörű. A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest

JAKAB Albert Zsolt – POZSONY Ferenc (szerk.)

2011 Páva. Tanulmányok egy orbaiszéki faluról. Kriza János Néprajzi Társaság – Csángó Néprajzi Múzeum. Kolozsvár – Zabola

JAKÓ Zsigmond – JUHÁSZ István

1979 Nagyenyedi diákok 1662–1848. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest

JÁNÓ Gizella (szerk.)

1994 A XI. Pro Natura tudományos ülészak előadásai. Zabola

JÓZSEF Álmos

2003 Mire a falevelek lehullnak... T3Kiadó. Sepsiszentgyörgy

2006 Országzászló-állítások Háromszéken. T3 Kiadó. Sepsiszentgyörgy

JUHÁSZ István

1947 A székelyföldi református egyházmegyék. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár

KELEMEN Lajos

1977 Művészettörténeti tanulmányok I. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest

KEMÉNY Zsigmond

1972 Özveggy és leánya. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest

KERTÉSZ K. Róbert – SVÁB Gyula

1908 A magyar parasztház. Magyar Mérnök és Építész Egylet. Budapest

KINDA István

2007 "...tervezte a polgármester..." Falukapuk Orbaiszéken. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum Kiadványai 1. Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület. Sepsiszentgyörgy, 221-236.

2011 Hagyományok béklyójában. Tanulmányok a falusi életmódok és kényszerstratégiák témaköréből. Székely Nemzeti Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság. Sepsiszentgyörgy – Kolozsvár

KINDA István – POZSONY Ferenc (szerk.)

2007 *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum Kiadványai 1. Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület. Kolozsvár – Zabola

KISGYÖRGY Zoltán

1996 Háromszéki harangok. "Mily harang szól értünk...?" T3 Info Kft. Sepsiszentgyörgy

2001 Kovászna megye útikönyv. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda

2008 Háromszéki vártúra-kalauz. Tortoma Könyvkiadó. Barót

2010 Harangoskönyv. Tornyak magasában Erdélyben. Tortoma Könyvkiadó. Barót

KISS Lajos

1988 Földrajzi nevek etimológiai szótára II. Budapest

KONSZA Samu

1957 Háromszéki magyar népköltészet. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. Marosvásárhely

KÓNYA Ádám

1980 A zabolai vár. *Megyei Tükör* XIII. július 26. Kordé Zoltán (szerk.)

2001 A középkori székelység. Krónikák és oklevelek a középkori székelyekről. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda

KÓSA László

1990 Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880-1920). Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke. Debrecen

- KOTICS József
1998 Cigány – magyar – román együttélés Zabolán. *Néprajzi Látóhatár* VII. 3-4. 133-144.
1999 Cigányok a háromszéki Zabolán. *Korunk* X. 9. 75-83.
2001 Mások tekintetében. Miskolci Egyetem. Miskolc
- KOVÁCS János
1988 Adatok a háromszéki erdei szállítás történetéhez. *A Közlekedési Múzeum Évkönyve* VIII. (1985-1987). Közlekedési Dokumentációs Vállalat. Budapest, 307-319.
- KOVÁCS Kiss Gyöngy
2003 Álló- és mozgóképek. Vázlat az erdélyi főnemességről. Visszaemlékezések, feljegyzések, beszélgetések, tanulmányok. Komp-Press Kiadó. Kolozsvár
- KOVÁCS Mária
2007 Klenódiumok Orbaiszéken. Adalékok a pávai, zabolai és zágoni református gyülekezetek úrasztali készleteihez. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum Kiadványai 1. Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület. Sepsiszentgyörgy, 103-122.
- KOZMA Ferenc
1879 A Székelyföld közgazdasági és közművelődési állapota. Franklin-Társulat Nyomdája. Budapest
- KÖPECZI Béla (főszerk.)
1987 Erdély története I-III. Második kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest
- KÖPECZI SEBESTYÉN József
1945 A zabolai református egyház kelyhe és ezüstpohara. *Erdélyi Múzeum* L. 3-4. 255-256.
- KUBASSEK János
1999 A Szahara bővületében. Az „Angol beteg” igaz története. Almásy László hiteles életrajza. Panoráma. Budapest
- LÁSZLÓ Ferenc
1989 Klavír és koboz. Tények, értelmezések és föltevések Liszt Ferenc 1846-47-es hangversenykörútjával kapcsolatban. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest
- LĂCĂTUȘU, Ioan
2002 Spiritualitate românească și conviețuire interetnică în Covasna și Harghita. Editura Eurocarpatica. Sfântu Gheorghe
- LIPPTÁK Pál
1957 Adatok a Duna-Tisza közti bronzkor anthropológiájához. *Anthropológiai Közlemények* 1. 3-14.
- MAGYARI Hunor – JUHÁSZ Ábel
2011 A Kézdi-Orbai Református Egyházmegye templomai. Székelyudvarhely
- MAKKAI Endre–NAGY Ödön
1993 Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez. (Szerk.: Barna Gábor. Második bővített kiadás.) Magyar Néprajzi Társaság – MTA Néprajzi Kutatóintézete. Budapest
- MAKKAI László–SZÁSZ Zoltán (szerk.)
1987 Erdély története második kötet 1606-tól 1830-ig. Akadémiai Kiadó. Budapest
- MKOMS
1897 A Magyar Korona Országainak Mezőgazdasági Statisztikája I- II. Gazdaczimtár. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest
- MALONYAY Dezső
1909 A magyar nép művészete II. A székelyföldi, a csángó és a torockói magyar nép művészete. Franklin-Társulat. Budapest
- MIKES Kelemen
1966 Törökországi levelek és misszilis levelek. Sajtó alá rendezte Hopp Lajos. Akadémiai Kiadó. Budapest
- MIRK Szidónia
2007 Magyar-román vegyes házasságok Zabolán a polgári anyakönyvek tükrében. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum Kiadványai 1. Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület. Sepsiszentgyörgy, 273-288.
- NÁDOR Tamás
1977 Liszt Ferenc életének krónikája. Zeneműkiadó. Budapest
- NAGY Balázs (szerk.)
2005 Kúriák földje Háromszék. Kovászna Megyei Művelődési Intézet. Sepsiszentgyörgy
- NAGY Margit B.
1970 Reneszánsz és barokk Erdélyben. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest
- NAGY Mihály Zoltán
2009 Előszó. In: Nagy Mihály Zoltán – Olti Ágoston (szerk.): *Érdekképviselet vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szö-*

- vetség Történetéhez 1944-1953. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 11-100.
- NEMESKÉRI János
1961 Die wichtigsten anthropologischen Fragen de Urgeschichte in Ungarn. *Antropológiai Közlemények* 5. Budapest, 39-47.
- NOVÁK Csaba Zoltán
2011 A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965-1974. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda
- OLÁH Sándor
2001 Csendes csatatér. Kollektivizálás és túlélési stratégiák (1949–1962). Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda
2004 Falusi látletek (1991-2003). Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda
2004b Gyakorlati gondolkodásmód és megmerevedett etatizmus (1940-1944). *Korall. Társadalomtörténeti folyóirat* 18. sz. 98-112.
2004 Modernizációs törekvések a Székelyföldön, 1940-1944. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. Teleki László Alapítvány. Budapest, 1933-150.
- ORBÁN Balázs
1869 Székelyföld leírása III. Ráth Mór Kiadása. Pest
- PALADA, Mirel
1999 Versengés az erőforrásokért. A lakott tér ökológiája. In: Pozsony Ferenc –Kinda István (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum Kiadványai 1. Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület. Sepsiszentgyörgy, 289-306.
- PÁL-ANTAL Sándor
2011 Székely székek a 18. században IV. Háromszék 1701-1722 között. Mentor Kiadó. Marosvásárhely
2012 Népeségi viszonyok a Székelyföldön a 18. század elején. *Erdélyi Múzeum* LXXIV. 2. 1-19.
- PÁLMAI József
1901 Háromszék vármegye nemes családjai. Sepsiszentgyörgy
- PÁL Judit
1999 A románok háromszéki betelepülésének néhány kérdése (1614-1850). In: Bárdi Nándor – Hermann Gusztáv Mihály (szerk.): *A többség kisebbsége. Tanulmányok a székelyföldi románság történetéről*. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 25-97.
- PALOTAY Gertrud
1940 Árva Bethlen Kata fonalas munkái. *Erdélyi Tudományos Füzetek* 117. Cluj –Kolozsvár
1942 Újabb adalékok Árva Bethlen Kata fonalas munkáinak ismeretéhez. *Erdélyi Múzeum* XLVII. 1–4. 258–231.
1946 Újabb adalékok Árva Bethlen Kata fonalas munkáinak ismeretéhez. *Erdélyi Múzeum* LI. 1–4. 47–64.
- PAPUCS András – MARKÓJA Szilárd – Șerban LACRIȚEANU – Hans HUFNAGEL
2011 Vasúti vontatójárművek Kovásznán és Kommandón. Sikló Egyesület – Kisvasutak Baráti Köre Egyesület. Sepsiszentgyörgy – Budapest
- PÓSFALAI János
1991 Titokban jött, töviskoronával távozott. *Vas Népe*. Szombathely. 1991. március 30.
- POTSÁ József
1899 Háromszék Vármegye. Jókai Nyomda. Sepsiszentgyörgy
- POZSONY Ferenc
1984 Álomvíz martján. Fekete-ügy vidéki magyar népballadák. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest
1993 Zabolai kandallócsempék. *Ethnographia* 104. 2. 499–522.
1996 Farsangi szokások Háromszéken. In: Barabás László Pozsony Ferenc – Zakariás Erzsébet (Szerk.): *Erdélyi és partiumi farsangok*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 4. Kolozsvár, 96–136.
1997a Változások az erdélyi cigánytársadalom életében. *Keresztény Szó. Katolikus kulturális havilap*. Kolozsvár VIII. 4. 2-4.
1997b A háromszéki magyarok cigányok vallásos hitélete. *Keresztény Szó* VIII. 8. 15-19.
1998 Szól a kakas már. Szász hatás az erdélyi magyar jeles napi szokásokban. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda
2000a Gróf zabolai Mikes Kelemen és az erdélyi Mátyás-huszárezred. *Acta* II. 1999. Sepsiszentgyörgy, 69–72.
2000b Vénleányok és vénlegények csúfolása Erdélyben. In: Uő.: *Adok nektek aranyvesszőt... Dolgozatok erdélyi és moldvai népszokásokról*. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 135-146.

- 2002 Zabola. Szerkesztette Botlik József. Száz magyar falu könyvesháza Kht. Budapest
- 2003 Magyarok, románok és cigányok a háromszéki Zabolán. In: Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében*. MTA Társadalomkutató Központ. Budapest, 109-138.
- 2005 A moldvai csángó magyarok. Gondolat Kiadó – Európai Folklor Intézet. Budapest
- 2006 Erdélyi népszokások. Egyetemi jegyzet. KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék. Kolozsvár
- 2007 Etnikai és demográfiai folyamatok Zabolán. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*. A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum Kiadványai 1. Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület. Sepsiszentgyörgy, 237-272.
- 2008a Gazdasági élet Zabolán az első világháború idején egy zabolai tűzér leveleinek tükrében. In: Ilyés Sándor – Keszeg Vilmos (szerk.): *Az eltűnt katona*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 16. Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár, 189-204.
- 2008b Hazahozták gróf Mikes Johanna hamvait. *Háromszék* (augusztus 2.)
- 2009 A vásárnap szerkezete egy székely kisvárosban és községben. In: Keszeg Vilmos – Pozsony Ferenc – Tótszegi Tekla (szerk.): *A fiatalok vásárnapja Európában*. Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár, 128-153.
- 2010 Orbaiszéki települések társadalmának változása. *Acta Siculica*. Sepsiszentgyörgy, 535-563.
- 2011a Társadalmi változások Orbaiszék településeiben (1850-2010). In: Kinda István (szerk.): *Beavatás. Tanulmányok a zabolai Fiatal Néprajzkutatók Szemináriumainak anyagából* (2008-2011). Kriza János Néprajzi Társaság – Csángó Néprajzi Múzeum. Kolozsvár – Zabola, 11-56.
- 2011b Páva társadalomtörténete (1567-2010). In: Jakab Albert Zsolt – Pozsony Ferenc (szerk.): *Páva. Tanulmányok egy orbaiszéki faluról*. Kriza János Néprajzi Társaság – Csángó Néprajzi Múzeum. Kolozsvár – Zabola, 9-56.
- POZSONY Ferenc – ANGHEL Remus Gabriel (szerk.)
- 1999 *Modele de conviețuire în Ardeal*. Zăbala. Asociația Etnografică Kriza János. Cluj
- POZSONY Ferenc – KINDA István
- 2011 A Csángó Néprajzi Múzeum kandallócsempé gyűjteménye. Csángó Néprajzi Múzeum – Kriza János Néprajzi Társaság. Zabola – Kolozsvár
- PROX Alfred
- 1941 *Die Schneckenbergkultur*. Burzenlander Museum. Kronstadt
- PUSZTASZERI László
- 1991 Mikes Hanna menekülő életei. Új Magyarország I. 110. (szeptember 3.)
- RÁCZ Levente
- 2010 Fiakat neveltek a hazának. *Szabadság*, 2010. december 3.
- ROMAN I. Petre
- 1976 *Cultura Coțofeni*. Editura Academiei R.S.R. București
- ROSKA Márton
- 1914 Árpád-kori temető Várfalván. *Dolgozatok* 4. Kolozsvár, 126-168.
- 1942 Erdély régészeti repertórium I. Öskor. Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet. Kolozsvár
- SÁVAI János
- 1997 A székelyföldi katolikus plébániák levéltára I–II. Agapé Kiadó. Szeged
- SEBŐ Ödön
- 1999 A halálra ítélt zászlóalj. Gyimesi-szoros, 1944. Magyar Könyvklub. Budapest
- SEPSISZÉKI Nagy Balázs
- 1998 Székelyföld falvai a XX. század végén. I. Háromszék, Kovászna Megye. Nap Kiadó. Budapest
- ȘERBAN, Stelu
- 2000 Zabala, a Village from Transylvania. Its kinship structures. *Etudes et Documents Balkaniques et Méditerranéens* 22. Paris, 35-49.
- ȘERBAN, Stelu – DORONDEL, Ștefan
- 2000 The Oral History of an Interethnic and Inter-confessional Village. The migration legends. *Revue des Etudes Sud-Est Européens* XXXVII. 1-4. 191-205.

SÜLI Attila

2011 A szabadságharc hősi halottja: zabolai gróf Mikes Kelemen ezredes (1820-1849). *Acta Siculica*. Sepsiszentgyörgy, 267-282.

SYLVESTER Lajos

1996 Úz-völgyi hegymás. Kaláka könyvek. Sepsiszentgyörgy

SUCIU, Coriolan

1967-68 Dicționar istoric al localităților din Transilvania 2. Editura Academiei RSR. Iași

SZABÓ Árpád Töhötöm

2003 Határképzés – egy multietnikus falu tér-szerkezete. In: Dimény Attila – Szabó Árpád Töhötöm (szerk.): *Népi kultúra, társadalom Háromszéken*. Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár, 120-128.

SZABÓ József János

2001 Az államerődítések fejlődésének rövid áttekintése a második világháború végéig. *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények* 2001/1. 104-125.

SZABÓ Károly (szerk.)

1876 Székely oklevéltár II. Magyar Történelmi Társulat. Kolozsvár

SZABÓ Miklós – TONK Sándor

1992 Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700. József Attila Tudományegyetem. Szeged

SZABÓ T. Attila

2001 Zabola. In: Uő.: *Háromszék. Szabó T. Attila kéziratgyűjtéséből közlést teszi Hajdú Mihály és Slíz Mariann*. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest, 195-196.

SZÉKELY László

2009 Emlékezés Mikes János gróf szombathelyi megyéspüspökről. Magyar Nyugat Könyvkiadó. Vasszilvagy

SZÉKELY Zoltán

1973 Korai középkori temetők Délkelet-Erdélyben. *Korunk Évkönyv*. Kolozsvár, 219-228.

SZÉKELY Zsolt

2003 Kiegészítés Délkelet-Erdély kora bronzkorának relatív kronológiájához. *Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve*. Nyíregyháza, 113-124.

2012 Zabola régészeti kutatástörténete. Kézirat. pp.33.

SZINNYEI József

1899 Magyar írók élete és munkái VI. Hornyánszky. Budapest

SZŐCSNÉ GAZDA Enikő

1998 Roediger Lajos néprajzi munkássága. *Acta. A Csíki Székely Múzeum és a Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve* 2. 205-212.

2001 Erkölc és közösség. Orbai széki erkölcs-irányítás a XVII-XVIII. században. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda

2007 Kovásznai fürdők és borvizek 19-20. századi leírások alapján. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*. Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület – Kovászna Megyei Művelődési Központ. Sepsiszentgyörgy, 159-174.

SZŐKE Zsuzsa

2011 Zabola és a Mikes család. Államvizsgadolgozat. Bukaresti Tudományegyetem. Bölcsészkar. Irányító dr. Zsigmond Győző, egyetemi tanár. Bukarest

TAKÁCS Péter (szerk.)

2002 Háromszék parasztvallomásai 1820-ból. Erdély-történeti Alapítvány. Debrecen

2011 Háromszéki parasztvallomások 1785-ből. Erdély-történeti Alapítvány. Debrecen

TÁNCZOS Vilmos

1998 Kettős hatalmi szerkezet a Székelyföldön. *Magyar Kisebbség* IV. 2 (12). 339-364.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő

1981 Magyar jogi népszokások. Gondolat. Budapest

TONK Sándor

1979 Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest

1992 Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700. József Attila Tudományegyetem. Szeged

TOMBOR Ilona

1968 Magyarországi festett famennyezetek és rokon emlékek a XV-XIX. századból. Akadémiai Kiadó. Budapest

TOMPA Csaba

1992 Udvarházak Orbai széken. Kovászna

TÓTH Csaba

2011 Egy falusi néptanácselnök életútja és helye a közösségben. In: *Páva. Tanulmányok egy*

- orbaiszéki faluról.* Kriza János Néprajzi Társaság – Csángó Néprajzi Múzeum. Kolozsvár – Zabola, 253-270
- TÓTH Szabolcs Barnabás
- 2011 A háromszéki önkéntes tűzoltók múltja és jelene. Háromszék Vármegye Kiadó. Sepsiszentgyörgy
- TÜDŐS S. Kinga
- 1983 Zabola középkori műemléke. *Művelődés* XXXVI. 7. 45–46.
- 1995 Erdélyi védőrendszerek a XV–XVIII. században. Háromszéki templomvárak. Püski. Budapest
- 1998 Székely főnemesi életmód a XVII. század alkonyán. Kritikon Könyvkiadó. Bukarest–Kolozsvár
- 2001 Jobbágyélet a fejedelemségi Erdélyben. Jövevényjobbágyok Háromszéken 1616–1698. Mentor Kiadó. Marosvásárhely
- 2003 Erdélyi testamentumok I. Hadviselő székelyek végrendeletei. Háromszék. Mentor Kiadó. Marosvásárhely
- 2008 Csiksomlyói végtisztesség. A székelyek generálisa, I. Mikes Mihály végrendelete és temetése (1685-1687). *Acta Siculica*. Sepsiszentgyörgy, 295-308.
- VARGHA E. Árpád
- 1998 Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna, Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó. Budapest–Csíkszereda
- VĂTĂȘIANU Virgil
- 1959 Istoria artei feudale în țările române. Editura Academiei Republicii Populare Române. București
- VERESS Dániel
- 1972 A rodostói csillagnéző. Kalauz Mikes Leveleskönyvéhez. Dacia Könyvkiadó. Kolozsvár
- VÖFKÖRI László
- 1998 Székelyföld útikönyve II. Cartographia Kft. Budapest
- WAGNER, Ernst
- 1990 Az erdélyi szászok településtörténete az újabb kutatások tükrében. *Új Erdélyi Múzeum* I. 1-2. 22-31.
- ZABOLAI Ev. Ref. Egyházmegye Aranykönyve 1899 Református Egyház Levéltára. Zabola
- ZAHARIE, Eugenia
- 1995 Cultura Zăbala. In: C. Stoica – M. Rotea – N. G. O. Boroffka (ed.): *Comori ale epocii bronzului din România*. Muzeul Național de Istorie al României. București, 285-286.
- ZOFFMANN Zsuzsa
- 1994 A Zabola (Zăbala – Románia) lelőhelyen feltárt bronzkori sír és Árpád-kori temető embertani anyaga. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 19-20. Veszprém, 307-326.
- ZSIGMOND Győző
- 2005 A mezőségi kiabálás a hegybe. In: Báth Dániel (szerk.): *Ünneplő. Írások Verebelyi Kincső születésnapjára*. ELTE BTK Folklore Tanszék. *Folcloristica* 9. Budapest, 109-114.

„Az egyetértés az alapja és biztosítéka egész fejlődésünknek. Ellenségeink minket magyarokat uralkodni vágyó, egyenetlenkedő nemzetnek szeretnek feltüntetni, bár kétségtelen, hogy ezek a tulajdonságok bennünk nincsenek nagyobb mértékben meg, mint más európai nagy nemzetekben. Azonban nekünk magyaroknak ezeket a tulajdonságokat lehetőleg teljesen le kell vetköznünk, mert állandóan résen kell lennünk.

Viszálykodni, egyenetlenkedni nem szabad, mert ezzel romlásba sodorjuk nemzetünket.”

Gróf Mikó Imre (1861)

Háromszék
Vármegye
Kiadó

ISBN 978-606-93290-3-0

ISBN 978-606-93290-5-4